

UNIVERZITA KARLOVA
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Studium humanitní vzdělanosti

Michaela Krausová

Grassroots v internetovém věku

Bakalářská práce

Vedoucí práce: **Mgr. Václav Tollar, Ph.D.**

Praha 2018

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Souhlasím také s tím, že tato bakalářská práce může být zveřejněna v elektronické knihovně FHS UK a může být využita i jako studijní text.

V Praze dne 29. června 2018

Michaela Krausová

Poděkování

Na tomto místě chci poděkovat všem, bez kterých by má bakalářská práce nevznikla. Svému příteli Jakobovi za ochotu a trpělivost, kterou se mnou zvláště poslední měsíc měl, když mě trápila zlomená noha i šibeniční termíny. Václavovi, nejlepšímu a nejtrpělivějšímu vedoucímu, jakého jsem si mohla přát, který mě nakonec dokázal dovést k napsání smysluplného textu a byl vždy ochotný se mi věnovat, děkuji. Honzovi, fanouškovi nordických zemí a skvělému angličtináři, který mi pomohl s přepisem rozhovorů a překlady z islandštiny. Jarmile, díky které text, co máte před sebou, vypadá dobře. Martinovi za učešání nesrozumitelných pasáží. Hedvice za metodologické konzultace. Samuelovi za pomoc s korekturami. Zuzce za nákup. A rodině za podporu.

GRASSROOTS V INTERNETOVÉM VĚKU – OBSAH

1. ÚVODEM	5
2. TROCHA TEORIE	6
2.2 Dobrovolnictví je základ	7
2.3 (Ne)formální příslušnosti k politické straně	8
2.4 Lokální příslušnost a její virtuální podoba	10
2.5 Demokracie nerovná se participace	11
2.6 Od nových sociálních hnutí do digitální éry	13
3. METODOLOGIE VÝZKUMU	15
3.1 Téma výzkumu	15
3.1.1 Vývoj tématu	17
3.1.2 Reflexe první fáze výzkumu	22
3.2 Techniky, etika a rizika	23
3.2.1 Hodnocení kvality výzkumu	25
4. VLASTNÍ VÝZKUM	26
4.1 Kapitola první: Grassroots optikou stranických rolí	28
4.1.1 Grassroots a stranické funkce	29
4.1.2 Grassroots a veřejné funkce	32
4.1.2.1 Vztah Grassroots a funkcionářů	33
4.1.3 Grassroots a stranictví	35
4.1.4 Grassroots a zaměstnanci	37
4.2 Kapitola druhá: Grassroots ve virtuálním světě	40
4.2.1 Virtuální aktivisté v Grassroots	43
4.2.1.1 Charakteristické rysy virtuálních aktivistů zapojených do Grassroots	47
4.2.2 Kdo nediskutuje věcně, diskutuje proti Grassroots	48
4.2.3 Grassroots a (ne)konečná transparentnost	51
5. ZÁVĚREM	53
LITERATURA	56
ONLINE ZDROJE	57

1. ÚVODEM

„K čemu psát dlouhý text, když se pointa vyhradí hned na začátku? Poutavější je přece text, při jehož čtení čtenář až do konce s napětím očekává řešení.‘ Skutečně, někteří studenti by nejraději psali své texty jako svého druhu detektivky, (Šanderová, 2005, s. 62).

Poučena glosou Jadwigy Šanderové nebudu čtenáře napínat a hned v úvodu stručně sdělím, o čem má práce je, co odhaluje, jak při svém bádání postupuji a proč jsou má zjištění užitečná.

V této bakalářské práci pojednávám o grassroots. Konkrétně o Grassroots islandských Pirátů. Rozhodla jsem se tak proto, že v Česku není tento pojem dostatečně zažitý a mě, jako politicky aktivní občanku, lákalo zjistit, co přesně se za ním skrývá. Tušila jsem, že skýtá spoustu inspirace ke zlepšení současné politické kultury nejen v Česku.

Ve výzkumné části práce se nejprve zabírám zkoumáním, co se vlastně ukrývá za Grassroots islandských Pirátů a jak mu sami islandští Piráti rozumí. Spolu s tím také odhaluji, co se naopak za grassroots již označit nedá. Nejprve ohledávám hranice Grassroots prostřednictvím rolí, které vůči němu islandští Piráti hrají, a posléze jej vymezují pomocí způsobů participace, kterými se islandští Piráti zapojují do veřejného prostoru – buď svou přímou fyzickou účastí na aktivitách hnutí, nebo virtuálně, prostřednictvím internetu.

Tato zjištění mě pak dále přivádí k odkrývání podob grassroots v novém – internetovém – věku. Narážím přitom na specifické výzvy, kterým grassroots v těchto souvislostech čelí. Nakonec to nejsou jen Pirátské strany, které se aktuálně potýkají s riziky, ale i příležitostmi, které internet přináší. Má zjištění mohou být užitečná nejen pro bližší pochopení chování aktivistů ve virtuálních komunitách, ale i příspěvkem, který ukazuje podobu politického dobrovolnictví, jež nemá v Česku takovou tradici.

Pro své bádání jsem zvolila empirické šetření navržené jako kvalitativní výzkum, který provádím etnograficky především za pomoci zúčastněného pozorování, polostrukturovaných rozhovorů a analýzy dat.

2. TROCHA TEORIE

V této části práce stručně představím, kde se vzalo slovo grassroots, co vystihuje a v jakých teoretických interpretacích, podnětných k výzkumné části práce, se s ním můžeme setkat. Nastíním také současný kontext nové doby, ve které se grassroots ocitá.

2.1 Grassroots

Grass roots doslova znamená *kořínky trávy*. V této práci ale grassroots pojmám v jeho přeneseném, politickém významu. Termín grass roots jako abstraktní, nikoliv jen botanický pojem, byl oficiálně zaveden na počátku 20. století ve Spojených státech. Uznáný byl nejdříve jako podstatné a později i jako přídavné jméno a obecně vystihoval základní bázi čehokoliv. V běžné mluvě politického pojetí se slovo grassroots zakořenilo před více než 100 lety, především v USA, a to ve významu označujícím členské základny voličů, kteří se odlišují od lídrů organizací, sdružení či národů (grass roots in Etymonline).

Metafora s kořínky trávy ale není náhodná, vždyť nakonec i kořínky jsou symbolicky základem, předpokladem růstu jednotlivých stébel trávy, výrůstků, mnohohlavého hnutí, z něhož stoupají lidé vzhůru.

České slovníky obdobu amerického grassroots neznají a pokud se již překládá, volí se opisný překlad s definicí. Například Tereza Pospíšilová vymezuje v současnosti pojem grassroots s použitím Merriam-Webster's Collegiate Dictionary jako „(1) *samotný základ nebo zdroj*, (2) *základní rovinu společnosti nebo organizace, především ve vztahu k vyšším nebo více centralizovaným mocenským pozicím*“ (2011, s. 19).

Grassroots jsem se rozhodla nepřekládat. Ani slovo *základ*, ani slovo *zdroj* totiž nevystihují specifický význam, který toto slovo má. Používání slova grassroots nemá v Česku tradici, proto je třeba jeho význam nově naplnit. Používám při tom nejen zdroje ze současné literatury, ale i vlastní výzkum.

Podobně jako je tomu v angličtině, tak i já rozlišuji, že pokud stojí pojem ve větě samostatně, jde o podstatné jméno jednotného čísla a pokud je součástí sousloví např. grassroots hnutí či grassroots dobrovolnictví, jde o přívlástek rozvíjející jmenný větný člen. Jestliže mluvím v této práci o grassroots obecně, tak volím formu s malým písmenem, a pokud mluvím o Grassroots islandských Pirátů, píši jej pro rozlišení s písmenem velkým. Používám podobu

se „s“ na konci, tedy v angličtině odkazující k množnému číslu, i pro označení jednoho konkrétního případu. Občas také zmíním *grassrót* jakožto islandskou verzi pojmu.

2.2 Dobrovolnictví je základ

Pospíšilová vnímá grassroots jako „*druh dobrovolnictví*“ (2011, s. 19). Podle Pavola Friče a Martina Vávry můžeme dobrovolnictví definovat jako „*pomoc neplacenou, vykonávanou na základě svobodné vůle (bez donucení) a ve prospěch jiných*“ (2012, s. 28). I přes to, že grassroots dobrovolníci pracují na uskutečňování svých cílů nezištně a ze svobodné vůle, nejsou typickými zástupci dobrovolníků, tak jak je známe třeba z neziskovek, kde pomáhají druhým výhradně „*pod hlavičkou nějaké formálně zaregistrované organizace*“ (Frič a Vávra, s. 69).

Podíváme-li se blíže na grassroots z pohledu politického managementu a volebního marketingu, což je pro tento výzkum příhodné, dozvíme se, že „termín vystihuje spontánně vzniklé hnutí dobrovolníků“ (Kubáček, 2012, s. 22). Povšimněme si, že hned zprvu Jan Kubáček vyzvedává spontaneitu, tedy jistou míru neformální iniciativy dobrovolníků, kteří se potkávají v rámci hnutí.

Dobrovolnictví lze uchopit prostřednictvím třech paradigmat Colina Rochestera. Těto trojici v současnosti dominuje paradigma neziskové, ve kterém je pro dobrovolníky hlavní motivací altruismus a které bývá ze všech tří typů dobrovolnictví nejvíce formální. Zbýlé dva přístupy jsou: volnočasové paradigma, jež pracuje s touhou dobrovolníka něco se naučit a něco zažít, a paradigma občanské společnosti, které pojímá dobrovolníky jako aktivisty, jež spojuje snaha o zlepšení života a společnosti, a podle kterého tito dobrovolníci nejsou vnímáni „*jako pomocníci, kterým organizace přiřadí určitou roli... ale jako členové sdružení, kteří si rozdělí práci mezi sebou*“ (Rochester, 2006; Rochester, Paine, Howlett, 2010 podle Pospíšilová 2011, s. 10-15) předpokládá tedy jistou míru nezávislosti a samostatnosti.

Grassroots dobrovolnictví však nelze zcela uchopit teoriemi o dobrovolnictví, protože „*nepolitické a politické dobrovolnictví nejsou dvě jednoznačně oddělitelné kategorie*“ (Verba 1995 podle Lánská 2013, s. 12). Politické dobrovolné aktivity se často mohou řadit do jiných teoretických rámců, třeba do kategorie aktivního občanství (Lánská, 2013). Přesto jsou současné teorie jako např. *komunitní dobrovolnictví* (Frič a Vávra), paradigma občanské společnosti (Rochester) či *reflexivní dobrovolnictví* (Hustinx a Lamertyn) užitečným vodítkem k bližšímu popsání a porozumění grassroots dobrovolnictví a jeho specifik v současnosti.

Grassroots dobrovolnictví má nejbliže právě k paradigmatu občanské společnosti a jejím aktivitám. Neznamená to však, že se s tímto paradigmatem překrývá zcela. Navíc v některých situacích lze uvažovat o prolínání paradigmat, protože grassroots hnutí se mohou časem profesionalizovat (najímat manažery kampaní, koordinátory dobrovolníků apod.), a tedy přecházet do paradigmatu neziskového. A v případě, že dobrovolník přistupuje ke grassroots aktivitám jako k zábavnému využití svého volného času, tak se již ocitá v paradigmatu volnočasovém (Pospíšilová, 2011, s. 14–15).

2.3 (Ne)formální příslušnosti k politické straně

Současné dobrovolnictví se podle Hustinx a Lamertyna „nachází v obdobném přechodovém období jako západní společnosti, tj. mezi industriální a post-industriální (informační, znalostní) společností. Období industriálního vývoje odpovídá podle nich „kolektivní typ dobrovolnictví“, který je založený na sdílení skupinových cílů či hodnot a členské příslušnosti k organizaci, která dobrovolnické aktivity koordinuje a vytváří pro ně prostor. Druhý, tj. „reflexivní typ dobrovolnictví“, odpovídá post-industriálnímu vývoji společnosti a je charakterizován spíše individualismem (preferencí volnosti výběru, svobody a nezávislosti) a slabou vazbou na organizaci. Jeho nositelé už nejsou členy neziskové organizace, pro niž dobrovolně pracují“ (Frič a Vávra 2012 podle Hustinx a Lamertyn 2004, s. 31).

Grassroots dobrovolnictví provází spontaneita, tedy prvky volnosti, svobody a nezávislosti, ale spolu s nimi i důležitost skupinových cílů a hodnot hnutí, a výjimkou není ani oficiální členství v těchto uskupeních a vztah grassroots dobrovolníků k více centralizovaným mocenským pozicím uskupení (Pospíšilová, 2011). Nedá se proto, i vzhledem k jeho stoleté historii, jednoznačně zařadit pod jeden či druhý z výše zmíněných přístupů. Ale odlišení těchto typů, reflexivního a kolektivního, nám ukazuje, kam se posunulo vnímání společnosti a vztahování se k dobrovolnictví jako k celku dnes.

Pospíšilová vymezuje grassroots dobrovolnictví jako základ „něčeho vyššího (především ve smyslu politické organizace) nebo přímo jako základ demokracie. V USA nezanedbatelná část tohoto typu dobrovolnictví funguje jako **základna činnosti politických stran**“ (Zvýraznila jsem sama.) (Pospíšilová, 2011, s. 19)

Vztahy grassroots dobrovolníků s politickou stranou či hnutím, se kterými se identifikují, mohou mít celou škálu podob. Od těch nejsilnějších vazeb v podobě formálního členství

či systematické a dlouhodobé spolupráce s již zavedenou organizací, až po ty úplně slabé, kdy se dobrovolník zapojuje příležitostně, nebo klidně i velmi aktivně, ale v čerstvě vzniklém uskupení, které se ještě neformalizovalo.

Podle teorie komunitního dobrovolnictví *„členství v komunitě předpokládá nejen práva (např. na podporu v čase nouze, na ochranu či na služby), ale i povinnosti při dosahování společného dobra... Členství je bráno jako samozřejmý předpoklad existence komunity. Neznamená však jenom „být součástí,“ komunity, ale také aktivní podíl na jejím každodenním životě, jeho organizaci a samoregulaci (nastolování agendy společných aktivit, přijímání a dosahování společných cílů, poskytování a odměňování konformních vzorců chování, sankcionování deviantního chování apod.)“* (Frič a Vávra, 2012, s. 18).

Jak bude patrné ve výzkumné části práce, také islandští Piráti mají svá specifická práva a povinnosti, pokud chtějí být uvažováni jako pravoplatní členové Grassroots.

Také Luke Martell zmiňuje v souvislosti se starými (např. dělnickými) a novými hnutími důležitost neformálního charakteru těchto uskupení, když uvádí, že ta *„stará upřednostňují formální a hierarchické instituce, nová neformální a decentralizované sítě povstávající z grass-roots participace“* (Martell, 1994 podle Barša a Císař, 2004, s. 105).

Pro rozbor příslušnosti grassroots dobrovolníka k politické straně je znovu užitečné srovnání s komunitním dobrovolnictvím, kde je příslušnost dobrovolníka ke komunitě rovněž neformální, a tedy flexibilnější, a kde hraje významnou roli lokální příslušnost. Frič s Vávrou poukazují na společenskou změnu, která dobrovolníkům umožnila ztotožnit se s více skupinami svého zájmu, konkrétně říká, že *„členství v různých typech komunit má ještě jeden pozoruhodný aspekt a to je fenomén volby komunity, který dává lidem v moderních společnostech značnou svobodu a nezávislost, která v tradičních společnostech nebyla možná“* (2012, s. 105).

A právě tato skutečnost dává dobrovolníkům nejen svobodu volby, kolik času chtějí organizaci, hnutí, politické straně či komunitě věnovat a svobodu výběru, kterých uskupení chtějí být součástí. Svou míru zapojení navíc mohou lehce kontrolovat, protože jde o jejich vlastní odpovědnost, která není delegovaná na formální aparát organizace, pokud s ní ne naváží více formalizovaný vztah. A v neposlední řadě dobrovolníci dnes nejsou vystaveni společenskému tlaku v organizaci, který by je nutil chovat se určitým způsobem, jinak by mohlo dojít k vyloučení ze skupiny, protože mají tolik dalších možností, ke komu se připojit.

Frič s Vávrou v souvislosti s komunitním dobrovolnictvím dodávají, že „je to spontánní aktivita, kterou nikdo neřídí, vzniká ad hoc jako reakce na konkrétní situaci či událost. Může jít také o systematicky vykonávanou aktivitu někdy však zcela epizodickou závislou na aktuální pozornosti a dobré vůli konkrétního člena komunity. Její odborná úroveň se mění případ od případu ale výhodou je, že s ní není spojená žádná byrokracie“ (2012, s. 33). Tato charakteristika v jistých případech dobře vystihuje i grassroots dobrovolnictví v rámci méně formalizovaných politických stran.

2.4 Lokální příslušnost a její virtuální podoba

Dalším důležitým faktorem, který definuje grassroots, je vedle dobrovolnictví a neformálnosti také lokální příslušnost. Jak dodává ve své definici Kubáček, grassroots hnutí jsou „zformované na úrovni místní komunity“ (2012, s. 22).

Zatímco takové místní komunity jsou ve Spojených státech nepostradatelnou součástí občanského života, v Česku se v porovnání se svými západními protějšky potýkáme s těžkostmi. „Slabá pozice ČR v oblasti neformálního dobrovolnictví však nemusí být dána jen relativně silnou kulturou separace, nízkou sociální soudržností a převládajícím postojem spoléhat se na stát. Pro postkomunistické země je typická poměrně nízká důvěra ke státním institucím a institucím veřejné správy vůbec“ (Frič a Vávra, 2012, s. 48).

Co je podstatné, lokální příslušnost ke grassroots se nemusí omezovat pouze na místa fyzického setkávání, ale s rozvojem technologií vznikají i virtuální komunity. Tyto komunity jsou typicky vázány na určitý komunikační kanál (např. facebooková stránka, internetové fórum). Frič a Vávra pak prezentují segmentaci těchto virtuálních komunit na zapálené aktivisty, vlašné aktivisty (klikativisty, slacktivisty) a hybridní aktivisty (sólisty). V rozlišení podle Friče a Vávry:

- **Zapálení aktivisté** virtuálních komunit jsou aktivní v internetové diskusní skupině či společenství a zároveň samostatně píšou příspěvky na blog. Představují tvrdé jádro virtuálních komunit, jsou jejich názorovými vůdci, resp. je pro ně typická intenzivní názorotvorná práce. Výrazně častěji než vlašní aktivisté se angažují v politickém dění.
- **Vlašní aktivisté** virtuálních komunit jsou hlavně diskutéri, mezi nimiž najdeme hodně povrchních kliktivistů a slacktivistů, jejichž občanský aktivismus končí u po-

depisování internetových petic, rozesílání e-mailů a zapojování se do internetových informačních a osvětových kampaní. Reálně jsou politicky nejpasivnější ze všech tří typů virtuálních aktivistů.

- **Hybridní aktivisté** jsou především reální (offline) komunitní aktivisté, kteří jsou zároveň také individuálně virtuálně aktivní. Tedy virtuálně se angažují proto, aby podpořili svoje vlastní zájmy, nebo zájmovou či lokální komunitu, do níž patří.

Existuje silný průnik mezi virtuálním a reálným, tj. formálním i neformálním dobrovolnictvím. Neformálnímu dobrovolnictví se současně věnují dvě třetiny (65 %) zapálených virtuálních aktivistů a polovina (47 %) vlažných aktivistů. To svědčí o značném stupni překrývání virtuálních a lokálních, tj. nových a tradičních komunit“ (Frič a Vávra, 2012, s. 98).

Také upozorňují na kritiku, podle které klicktivismus a slacktivismus ve skutečnosti aktivním dobrovolnictvím vůbec nejsou a vyčítají mu: „že nevyžaduje „skutečnou angažovanost“, že se spokojuje s povrchním přístupem redukováným na pouhé klikání počítačovou myší, což je vyjadřováno hanlivou přezdívkou „klicktivismus,“ (clickivism). Pohodlí, snadnost a časová nenáročnost virtuálního aktivismu ho nebezpečně přibližuje k občanské pasivitě. Což vedlo k tomu, že se mu dostalo označení „pasivní aktivismus,“ nebo dokonce „ulévákový aktivismus,“ (slacktivism), který vlastně vyprazdňuje obsah pojmu aktivismus a způsobuje inflaci aktivismu ve společnosti“ (Frič a Vávra, 2012, s. 96).

2.5 Demokracie nerovná se participace

Již nastíněný vztah *grassroots* a *participace* je vedle *grassroots dobrovolnictví* a jeho *neformálnosti* a *lokální* či *virtuální příslušnosti* neméně podstatným spojením, které nám nastiňuje širší kontext tohoto jevu. *Grassroots demokracie* je podle Pospíšilové podoba demokracie, která uplatňuje principy *grassroots* a „*předpokládá, že rozhodovací procesy musí probíhat na co nejnižší geografické úrovni organizací a veřejného života*“ (Pospíšilová, 2011, s. 19).

Lze se setkat i se souslovím *grassroots demokracie*, jejíž prvky najdeme v demokracii *participativní*, při jejíž realizaci se člověk „*může rozvíjet tím, že se podílí na rozhodnutích, která ovlivňují jeho život... Jádrem tohoto modelu je koncepce ‚demokracie dole‘ (grass-roots democracy), tedy přesvědčení, že politická moc by se měla vykonávat na co možno nejnižší úrovni*“ (Heywood, 2004, s. 95).

Grassroots demokracii, resp. grassroots participaci, nelze zaměňovat s přímou demokracií. Právě dobrovolnictví aktivistů, jejich soustavná činnost a společný boj za změnu pořádků v jejich lokalitě činí z grassroots participace víc než jen participaci na pouhém rozhodování, která je podstatou přímé demokracie, což „*znamená bezprostřední a stálé zapojení do rozhodování, a to pomocí takových nástrojů, jakými jsou referenda, masová shromáždění nebo dokonce interaktivní televize*“ (Heywood, 2004, s. 89).

Blízko ke grassroots demokracii a participaci má radikální¹ demokracie, kterou Andrew Heywood popisuje jako druh „*demokracie, která vyzvedává decentralizaci a participaci a co největší rozptýlení politické moci*“ (2004, s. 459).

Participace je pojmem širším než (přímá) demokracie, byť někteří autoři používají pojem demokracie právě v širším slova smyslu jako synonymum pro participaci. Demokracii v užším slova smyslu chápané jako možnost spolurozhodovat je vytykáno, že „*nezapojuje člověka do světa, do skutečných problémů, ale dává mu pouhou iluzi, že zapojen je, protože rozhoduje*“ (Tollar, komentář).

Naproti tomu nezbytným předpokladem a podstatou grassroots participace je aktivita dobrovolníků. Navíc ale i jejich lokální příslušnosti, které se odvíjejí od jednotlivých témat a problémů, kterými se zabývají a které je spojují. Díky tomu lze předpokládat, že ze své přímé zkušenosti povětšinou dobře rozumí problematikám, o kterých nakonec rozhodují. Na rozdíl od přímé demokracie, která je spíše přímým rozhodováním o problému bez skutečného zapojení a zkušeností s problémem, se v podobě grassroots participace dostáváme k věrnějšímu pojetí subsidiarity. Právě důrazem na reálnou angažovanost účastníka pomáhá grassroots participace přibližovat lidem přínos demokracie a jejího fungování v široké společnosti.

Jednoduše řečeno, grassroots v politickém a aktivistickém smyslu můžeme na základě těchto úvah definovat jako **pružný a neformální typ dobrovolnictví a soustavné participace ve veřejném životě**. Spojují se v něm lidé zezdola na úrovních místních komunit, včetně komunit virtuálních, s cílem dosáhnout změn v prostředí, jež je bezprostředně ovlivňuje, tedy decentralizovaně, a to při sebeorganizování bez formálních mocenských struktur.

¹ *Root* neboli *kořen* má v latině podobu *radix*, od kterého se právě přívlastek *radikální* odvozuje. Ovšem pozor, *radikální* v původním smyslu nevystihuje *ideologický extremismus*, ale zásadní změnu vedoucí k podstatě, ke *kořenům* problému.

2.6 Od nových sociálních hnutí do digitální éry

Po vymezení pojmu grassroots a participace je na místě aspoň stručná zmínka o souvisejícím konceptu radikální demokracie a historickém kontextu, ze kterého se vyvinula jeho stávající podoba, včetně grassroots ve virtuálních komunitách.

V průběhu celého 20. století hrála hnutí grassroots důležitou roli jako aktivní kulturní hybatelé a byla nedílnou součástí občanské společnosti i nových sociálních hnutí. Formovaly se např. jako lidskoprávní, feministické a ekologické iniciativy, které dosahovaly reálných změn ve společnosti tím, že spojily síly s dalšími lidmi a vyvinuly za použití nových strategií dostatečný tlak na držitele moci. Povedlo se jim najít způsob jak prosadit své zájmy navzdory konzervativním strukturám.

Tomuto fenoménu se věnuje také radikální politická teorie 20. století, která definuje nová sociální hnutí jako uskupení, jež vyznávají „*ideál přímé decentralizované demokracie, emancipované od moci ekonomických a politických elit a umožňující realizovat kreativní a existenciální potenciál jednotlivců*“ (Barša a Císař, 2004, s. 118).

Pro takovou společenskou změnu byla „*nutná reálná zkušenost participace a kooperace vně zvěcnělých politických procesů. Tento grassroots radikalismus upřednostňuje přímou akci, lidovou iniciativu a sebeaktualizaci před byrokratickou reprezentací... Prostředkem sociální změny je oživený komunitární život (...). Prostředkem emancipace není revoluce, nýbrž budování nové participativní kultury zasahující do všech životních sfér*“ (Barša, Císař, 2004 podle Tucker, 1991, s. 94).

Grassroots radikalismus nechápeme v tomto smyslu politicky, jako extremistický názorový proud, nýbrž jako progresivní strategii politické participace, prostřednictvím které grassroots hnutí dokáží měnit společnost, její kulturu, zaběhlé pořádky atd. a tím povzbudit občanskou angažovanost. Znovu vidíme důraz na neformálnost těchto iniciativ v jejich počátečním vymezení proti byrokratickým reprezentacím při vzniku těchto iniciativ. Ty pak dosahují změn prostřednictvím grassroots participace nastartováním a oživením života v místních či virtuálních komunitách. Nesnaží se však při tom uchvátit moc, ale docílit kulturní změny.

Nesmíme při tom všem opomenout, že společnost i její technologie se vyvíjejí a vznikají nové technické nástroje. V posledních 100 letech přinesl vědeckotechnický pokrok dramatické změny v mezilidské komunikaci. Díky vývoji komunikačních technologií společně

se vznikem internetu se otevřely nové možnosti participace i politické komunikace. Zatímco v minulosti politici komunikovali s veřejností osobně, případně formou tištěných dokumentů (plakáty, letáky...), tak postupně se vznikem a rozšířením televize a rádia přicházely masovější způsoby jednostranné komunikace. S rozmachem internetu a sociálních sítí, které poprvé umožňují komunikovat oběma směry, se nyní tehdejší pasivní příjemci informací mají možnost stát a stávají aktivními přispěvateli a tvůrci obsahu, a z toho důvodu vlivné politické strany mj. již nedrží tak výrazný monopol na informace (Macková, 2017).

V následující výzkumné části práce se budu zabývat otázkami, jak může vypadat nové pojetí grassroots v technologiemi pozmeněném internetovém věku. Zjistím, kdo nebo co je to Grassroots islandských Pirátů i jaké a jak moc formální vztahy vůči straně Islandští Piráti mají. Nadto mě budou zajímat i způsoby, kterými se islandští Piráti zapojují do činnosti strany a jak to ovlivňuje jejich vztahy ke Grassroots. Také ukáži, jakou podobu má virtuální aktivismus v případě islandských Pirátů a jaká rizika a příležitost tento nový druh participace přináší.

3. METODOLOGIE VÝZKUMU

V této části práce vás seznámím s metodologií svého etnografického výzkumu a zároveň také představím výzkumný terén prostřednictvím vlastního vstupu do něj. Inspirovala mě kniha *Spoutaná Rozkoš* od Kateřiny Nedbálkové, ve které autorka uvádí, že „*institucionálním každodennostem je možné lépe porozumět, analyzujeme-li proces, jakým se s tímto prostředím seznamuje a jakým je zkoumá člověk, který jej doposud neznal, který do něj vstupuje poprvé jako outsider*“ (Nedbálková, 2006, s. 54).

3.1 Téma výzkumu

Začátkem roku 2016 jsem nosila v hlavě několik zdánlivě nesourodých myšlenek. K té první mě přivedlo, když jsem po 6 letech dobrovolničení začala pracovat pro Českou pirátskou stranu na plný úvazek jako koordinátorka dobrovolníků, což jsem vnímala jako smysluplný životní krok. Mohla jsem se naplno podílet na růstu strany, aniž bych přicházela o čas v jiném zaměstnání. A tehdy mě začalo zajímat, jak tuto relativně novou profesi, koordinaci dobrovolníků, v té době pojímaly jiné organizace, které s dobrovolníky také pracovaly.

Přibližně v tom čase se velice dařilo islandským Pirátům, kteří již od roku 2013 měli v reykjavickém Althingu² své 3 poslance. V říjnu 2016 se na Islandu měly konat předčasné parlamentní volby a Piráti již v lednu atakovali v průzkumech 40 %. „Co za takovým úspěchem může stát?“ vrtala mi hlavou druhá myšlenka. Islandské Piráty jsem po očku sledovala již od jejich vzniku v roce 2012, ale tímto jsem je začala zkoumat intenzivněji. Jistě, Pirátům pomohlo, že islandský premiér byl v tomto období zapleten do kauzy Panama Papers³, lidé hledali novou alternativu, ale určitě hrály roli i další okolnosti, a ty jsem chtěla objevit.

A za třetí jsem se rozhodovala, jestli využiji možnosti studia v zahraničí s Erasmem. „A kam bych se případně vydala?“ Zvažovala jsem Anglii nebo Dánsko, země, kde sídlí elity oboru antropologie, v němž jsem se při studiu profilovala.

² Islandský parlament, který patří k nejstarším na světě.

³ „Panamské dokumenty, v angličtině *Panama Papers*, je označení pro únik 11,5 milionu tajných dokumentů z panamské společnosti *Mossack Fonseca*, která se specializovala na korporátní klientelu. V dokumentech jsou detailní informace o více než 214 000 offshorových firmách a jejich vlastnické struktuře. Mezi jmény se nachází čtyři hlavy států, jde o Argentinu, Saúdskou Arábii, Ukrajinu a Spojené arabské emiráty, premiéra Islandu a dále blízcí příbuzní nejvyšších představitelů dalších 40 zemí“ (Panamské dokumenty, 2018).

Nakonec, když jsem hledala téma pro svůj výzkumný projekt v rámci souborné zkoušky SVIP⁴, bylo řešení nasnadě. Říkala jsem si, že od islandských Pirátů mohu při studiu v Reykjavíku zjistit, jak se organizují a jaké strategie v dosahování svých cílů volí, a tyto nově nabyté zkušenosti pak využít při práci pro Českou pirátskou stranu a pomoci jí uspět ve volbách. Ani předtím jsem nechtěla a nechci ani dnes nečinně přihlížet, jak zkorumpovaní politici rozkládají a rozkrádají tuto zem.

3.1.1 Vývoj tématu

Nejprve jsem se chtěla zaměřit na grassroots strategie kampaní islandské pirátské strany u zkušenějších kolegů. Uspět ve volební kampani je první předpoklad vedoucí ke změně politické kultury z vládnoucích pozic. Pro navrhovaný projekt výzkumu jsem se rozhodla zvolit empirické šetření navržené jako kvalitativní výzkum, protože mě zajímal konkrétní případ fenoménu grassroots. A to kroky, které volí islandská pirátská strana při dosahování svých cílů. Zajímaly mě autentické výpovědi islandských Pirátů, atmosféra, ve které pracují, jejich vzájemné vztahy, jak se organizují, vyjednávají a jak pracují s dobrovolníky. Chtěla jsem získat konkrétní data, která by mi při kvantitativním šetření mohla lehce uniknout.

Již teď je patrné, že původní téma se za poslední 2 roky proměnilo, ale vezměme to postupně.

Několik měsíců před odjezdem na Island jsem v létě 2016 prostřednictvím Facebooku začala navazovat kontakty s islandskými Piráty. Některé jsem znala ze společných mezinárodních pirátských akcí (např. tábor mladých evropských pirátů ve Švédsku nebo konference v Bruselu s pirátskou europoslankyní Julií Redou⁵ z Německa). Zjišťovala jsem, zda vědí o někom, u koho bych mohla couchsurfovat či bydlet za přijatelnou cenu, abych se vešla do svého rozpočtu v cenově předimenzované zemi⁶. Šlo o praktické řešení, protože bych tak

⁴ Povinná souborná zkouška Společenské vědy v interdisciplinární perspektivě na bakalářském studiu FHS UK, jež sestává z písemné a ústní části, přičemž písemná část má formu projektu empirického šetření

⁵ Již obecně vžitý pojem pro alternativní způsob přenocování při cestování, kdy hostitel nabídne hostovi přespání na jednu či více nocí bez nároku na finanční odměnu. Rozvoj tohoto stylu cestování rozšířila sociální síť www.couchsurfing.com, která spojuje lidi napříč světem. Cestovatelům umožňuje poznávat kulturu přímo od místních a naopak hostitelé se seznámí s lidmi z různých koutů Země, a mají tak v místě svého bydliště zajímavou společnost, což může být vítaným oživením života.

⁶ Podle cestovatelského webu Cestolet je Island jednou z nejdražších zemí světa, konkrétně zde vyjde 1 den pobytu v průměru na 3 654 Kč (10 nejlevnější a nejdražších zemí, 2018). Podle průvodce Islandské univerzity mají studenti počítat s náklady minimálně 1 363 Kč za den (Living costs in Reykjavík, 2018). Při studiu na Islandu jsem tyto odhadované náklady na život snížila na cca 830 korun za den, přičemž jsem se musela vzdát samozřejmostí, které v Praze běžně používám, jako je cestování MHD, návštěvy restaurací a kaváren, pivo v hospodě s přáteli nebo neomezené nakupování jídla v obchodech, které jsem na Islandu příležitostně střídala s dumpster divingem.

měla lepší přístup k informacím od Pirátů. Naivně jsem se domnívala, že mě jako členku Pirátské strany přijmou s otevřenou náručí nebo že mi alespoň pomohou najít dostupné bydlení, stejně jako to dělám já sama v Česku, když se na mě jiný Pirát či Pirátka obrátí. Netěšilo mě, že se mou žádostí příliš nezabývají a ani nejsou ochotní mi nijak reálně pomoci. Nebyla jsem si vědoma, že bych je naštvala svými facebookovými zprávami či příspěvky v jejich skupinách, které jsem si náhodně dohledala a ani si nebyla jista, zda je vhodné jim vůbec podobné žádosti psát. Všechny výzvy jsem psala podle svého nejlepšího vědomí, ale tamější kulturu jsem jednoduše ještě neznala. „Co když jsou hákliví na vyžírky z východní Evropy, kteří se jen domáhají něčeho zadarmo?... Co když jen nestojí o „vetřelce“, který je chce zkoumat?... Co když je jim to prostě jen jedno?“ hlavou se mi honila různá zdůvodnění.

Šťestí mi ale přálo, když jsem se náhodou v Praze v létě 2016 potkala s islandským Pirátem. Budu mu říkat Dagur a stejně tak i další jména svých informantů⁷ z etických důvodů pozměňuji, jejich věk zaokrouhluji k nejbližšímu násobku pěti a navíc v pár případech měním detaily, které nenesou význam pro výzkum, aby se předešlo rozpoznání informanta. Dagur měl na sobě tričko slovinských Pirátů, což upoutalo mou pozornost. Oslovila jsem ho. Zmátl mě, když se představil jako Islandan. Jaký nečekaný mezinárodní přesah a spojitost! Získala jsem od něj základní informace o islandských Pirátech i odkazy na webové stránky, tipy na správné facebookové skupiny, kde Piráti komunikují, a představil mi politickou situaci na Islandu. To mi později pomohlo zorientovat se a lépe porozumět kontextu, jak a kde se ocitá a odkud vzešla Islandská pirátská strana.

Pětatřicetiletý Dagur podle mě velice chytrě využil možností internetového věku a globalizace tím, že se rozhodl ze mzdy islandského programátora žít za české ceny v Praze. Bylo to ještě na Islandu, kdy vydělával jako programátor v přepočtu neuvěřitelných 180 000 Kč měsíčně, a ještě předtím, než odjel do Prahy, si našetřil 800 000 Kč. V Česku mu pak stačilo programovat na volné noze pár hodin týdně, a stále si tak mohl dopřát vcelku vysoký životní standart.

Domnívám se, že jeho životní styl odráží změny v pohlížení mladé generace na práci a volný čas, změny, kdy se z volného času, svobody a vymanění se ze závazků stávají oblíbené hodnoty. Mladí lidé v této sociální skupině, kterou Dagur reprezentuje, stále častěji odkládají manželství či zakládání rodin, upřednostňují sdílené bydlení a pronájem namísto hypoték

⁷ Rozhodla jsem se používat slovo informant namísto informátor, který spíše evokuje “práskače” z dob minulých, tím spíš, když nám soudem potvrzený bývalý spolupracovník StB dělá dnes premiéra. Ke svým informantům přistupuji jako k odborníkům na dané téma, a proto nepoužívám pojem respondent, který spíše odkazuje k účastníkům dotazníkového šetření.

a užívají si výhod, které jim tyto volby přinášejí. Typicky to jsou flexibilita, nezávislost, možnosti cestovat či žít delší dobu v jiné zemi a hlavně prostor věnovat se svým zájmům. Pokud mladí lidé nepromarní tento luxus v podobě bezstarostnosti a přemíře volného času, tak se mohou stát základem nové a silné a zároveň vzdělané občanské společnosti, a tak se podílet na změně kultury i třeba jako příslušníci grassroots hnutí. Není výjimkou, že moji informanti se počítají mezi bezdětné třicátníky, kteří více či méně splňují výše popsaný životní styl, a v České pirátské straně je tomu nejinak.

Na podzim roku 2016 na Islandu začaly předčasné volby do Althingu. Piráti v nich sice nezískali kýžených 40 %, jak zvěstovaly předvolební průzkumy, ale jeden z mých klíčových informantů, 30letý politolog studující v Británii a aktivní Pirát Víkingur, to za neúspěch nepovažoval. O půl roku později jsem se během studií na Islandu od něj dozvěděla:

Myslím si, že náš vzestup a popularitu ovlivnila jednak žádost o vstup do Evropské unie, kterou vláda nekonzultovala s veřejností, jak slibovala, a jednak kauza Panama Papers, to jsou dvě hlavní okolnosti... dostalo se nám velké podpory především z EFA⁸ v EU a vyskočili jsme v průzkumech na 30–40 % během jednoho roku, ale jak jsme očekávali, s blížícím se datem voleb jsme začali ztrácet, a to je vždy obtížné si takovou podporu udržet, takže jasně, měli jsme 14,5 % a ztrojnásobili jsme tak náš předchozí výsledek... je to fakt dobrý, prostě pořád držíme kurz, jak se od nás očekává, jsme věrohodná alternativa, radikální, ale věrohodní.

Ačkoliv Víkingur i další islandští Piráti svorně opakovali, že výsledek 14,5 % a 10 pirátských poslanců v parlamentu je úspěch, tak si nešlo nevšimnout i drobného zklamání z nenaplněného očekávání. Viděla jsem smutné či překvapené tváře na fotografiích a videích z jejich volební party po zveřejnění výsledků a když jsme na toto téma narazili, cítila jsem při rozhovorech drobná zklamání. Slovy ale výsledek prezentovali jako dobrý, což podle mě nepochybně byl. Celosvětově se poprvé Pirátská strana stala na státní úrovni třetí nejsilnější stranou a vedla jednání o koalici, byť nakonec neúspěšně.

Na Island jsem odletěla pár měsíců po islandských předčasných volbách, 1. ledna 2017. Dagur oslavoval Nový rok v Reykjavíku a nechal mě u sebe prvních pár dnů bydlet, do doby, než jsem se mohla nastěhovat do pronajatého bytu v malebné chatě asi 5 km od centra města.

⁸ EFA je zkratka Evropské svobodné Aliance, evropské politické strany zastoupené v Evropském parlamentu, "která podporuje hodnoty Evropské unie, zejména principy svobody, demokracie, dodržování lidských práv a základních svobod a právního státu." citováno podle <http://www.e-f-a.org/about-us/>

V antropologické terminologii bych Dagura nazvala gatekeeperem, protože mi otevřel bránu k islandským Pirátům, i přesto, že nepatřil mezi aktivní pirátské jádro.

Islandskou metropoli se 135 000 obyvateli navštíví ročně až 3 miliony turistů. Najít tu finančně dostupné ubytování je, i kvůli službám jako Airbnb, takřka nemožné. K zaplacení bytu, který jsem sdílela s dalšími třemi vrstevníky a který byl široko daleko nejdostupnější možností, mi nestačilo ani univerzitní stipendium. Vážnost situace jsem si ale dostatečně neuvědomila, dokud jsem ji nezažila na vlastní kůži. Není výjimkou, když na Islandu sourozenci bydlí společně nebo když lidé předělávají své garáže na příbytky. Nemůžu proto zpětně islandským Pirátům tolik zazlívát, že pro mě nenašli ubytování. Bylo hloupé brát si to zprvu osobně.

Po několika týdnech života na Islandu jsem se zorientovala na zdejší univerzitě. Sehnala jsem za pakatel několikrát recyklované kolo od podivína z reykjavického sídliště (které bylo do detailu podobné sídlištím českým), našla si práci v obchodě s typickými islandskými svetry *lopapeysa*, vyrobenými z islandské vlny v Číně, a ty jsem pak zpětně prodávala asijským turistům. Bylo načase poznat se osobně s islandskými Piráty. Od Dagura jsem si zjistila, kde najdu kalendář akcí islandských Pirátů, a na jednu takovou jsem se vydala. Sám Dagur se těchto setkání účastnil jen zřídka.

Byla středa podvečer. Tortuga, tamější pirátské centrum, ležela docela opuštěná na břehu oceánu na kraji města. Byla tma, poprchávalo, kolem byl cítit pach ryb z okolních skladů a já se s každým dalším krokem bála víc a víc. Co jim řeknu? „Já jsem ta holka, co o vás píše bakalářku, a vy jste ji ani nechtěli nechat přespat na gauči?“ To asi ne, byla jsem připravená jen se stručně zmínit, že dělám výzkum o Grassroots v Pirátské straně, jak mi velí antropologická etika, a že jsem Pirátka z Česka, která se přišla podívat na jejich setkání. Věděla jsem, že to musí pro začátek stačit, přesto jsem se však cítila nepatřičně. Nakonec mi role Pirátky z Česka přišla jednodušší než role výzkumnice. Ostatně jsem se už dlouho těšila, až se s Piráty potkám, a tato změna přístupu mě dočasně trochu uklidnila, protože jsem sázela na pirátskou otevřenost obecně, nejen během pořádání akcí.

Před dveřmi postává pár lidí a kouří. Islandsky je zdravím a když na mě nikdo nekouká nijak podezřavě, jdu dál, srdce mi buší jak o život. Jak se mám chovat? Jedna z žen mě vzápětí zdravím a já odpovídám, líbí se mi, že si zatím nikdo nevšiml, že nejsem Islandanka, dokonce mi jeden muž chválí tričko s pirátským logem z Finska a já mu islandským „takk fyrir“ děkuji. Kurzy islandštiny na univerzitě a práce v obchodě přináší své ovoce. Prostředí vnímám jako velice autentické a jsem nadšená, trochu se cítím jako doma se

svými Piráty, po kterých se mi už trochu stýská, zdá se mi, že vidím typově podobné lidi jako u nás. Prostor je 2patrový a otevřený, působí jako odpočívárna, kancelář a sklad zároveň. Na jedné ze stěn visí asi 5 metrová plachta s pirátskými logy a podpisy, na stole, kolem kterého sedí asi 7 Pirátů, jsou sušenky, čaj, káva, džus a fialové papírky na poznámky, které korespondují s oficiální barvou zdejších Pirátů. Vedle je ještě jeden stůl s gaučem a křeslem a s dalšími asi 5 Piráty a v zadní části místnosti je kuchyňka, kam si chodí účastníci pro hrníčky na kávu. Sedám si na židli mezi tyto 2 stoly. Přednášející začíná s asi 10minutovým zpožděním s prezentací, všichni mluví islandsky a skoro ničemu nerozumím, tématem je mj. liquid democracy, která se v islandštině nepřekládá, a proto jsem ho mohla z prezentace vyčíst. Po chvíli mi dojde, že se koná tzv. „představovací kolečko“, jak tomu říkáme na našich pirátských akcích. Pojmu ho jako výzvu a zkusím se představit islandsky, asi mi nebylo moc dobře rozumět, tak to zkusím ještě jednou v angličtině a zmiňuji se o svém výzkumu, čekala jsem nějakou reakci, ale nepřišla, mám smíšený pocit, proč to nikoho nezajímá? Prezentace pokračuje a všímám si v ní slova grasrót, tedy s největší pravděpodobností Grassroots, zbystrím, nejspíš jde pro islandské Piráty o pojem běžné mluvy. Po skončení prezentace následuje asi 20minutová diskuze, kterou provází respekt, naslouchání a vyváženost, nemusím umět islandsky, abych si této dynamiky všimla. Někdo se do diskuze zapojuje více a někdo méně nebo vůbec, pokud je najednou víc příspěvků, přednášející vyvolává. Po skončení této formální části si účastníci povídají mezi sebou, kouří před budovou a já si chvíli povídám s přítomnými ženami, představujeme se a doptávám se na informace o setkání, zdejší Piráti nejsou nekomunikativní, ale spíš nepřístupní, přijde mi to zvláštní, ale nemyslím si, že by to byla překážka ve výzkumu.

Víkingur, již zmíněný doktorand politologie z britské univerzity, byl první, kdo byl ochoten otevřeně se mnou debatovat o islandských Pirátech, a později byl i mou spojkou k dalším islandským Pirátům. Nebyl jen klíčovým informantem, jenž mi otevřel stěžejní témata výzkumu, ale koneckonců i gatekeeperem, který mi zpřístupnil další Piráty, a svým způsobem i patronem, když se za mě přimlouval s žádostí o couchsurfing. Ale zpět na začátek. Potkala jsem se s ním v Tortuze a byl od počátku velice komunikativní a vstřícný. Konečně jsem měla pocit, že nejsou všichni psi čumáci. Opakovaně jsem ho zvala do Prahy, protože české Piráty čekala zatím nejdůležitější kampaň, a to volby do Poslanecké sněmovny, a jeho zkušenosti i samotná přítomnost by byly nepochybně ceněny. Také jsem chtěla Víkingura seznámit s dalšími českými Piráty, abychom mohli sdílet zkušenosti z první ruky od nejuspěšnější Pirátské strany té doby.

Byla jsem nadšená novým přístupem v demokratické skupině, náturou Islandčanů a jejich organizací bez viditelných struktur. Líbila se mi myšlenka, kterou se islandští Piráti pre-

zentovali – organizace bez formálních lídrů s decentralizovaným způsobem rozhodování a možností uskutečňovat nápady spontánně z iniciativy kteréhokoliv člena. Respekt a důvěra umožňující bezproblémové fungování strany na dobrovolnické bázi, chtěla jsem se takovým modelem inspirovat a naučit jej i české Piráty, protože se mi zdál velmi efektivní. V Česku totiž Piráti i přes přímou stranickou demokracii a participaci i velkou míru decentralizace formální struktury mají, ať už jsou to sítě krajských koordinátorů, manažerů kampaní, volebních lídrů či místních předsednictev. Do terénních poznámek jsem si ze samého nadšení z nového poznatku zapsala:

...když pozoruji Piráty na Islandu (ale i další zdejší skupiny lidí – například radikální anarchisty), jak fungují na dobrovolnické organické bázi a vytváří velké věci, cítím, že to je ten model, se kterým dokáže člověk přirozeně splynout. Vždyť co může být efektivnější než samostatně vyhodnocená iniciativa každého jednoho člověka ve skupině? Naproti tomu jeden člověk zodpovědný za rozdělování úkolů v uměle formované organizaci (krajský koordinátor dobrovolníků u Pirátů například) nedokáže docílit stejné efektivity distribuce lidských zdrojů jako jednotlivci v organicky fungující skupině. Ale má to jeden háček, předpokladem je, že členové skupiny budou schopni organicky fungovat – to znamená samostatně přemýšlet a hledat, co je zrovna potřeba udělat, a samostatně vyhodnocovat, co je zrovna nejlepší a nejužitečnější věc ve prospěch skupiny, kterou by mohli přispět. A tady se dostávám k jádru pudla – když jsou k takovému přístupu Islandané vedeni odmala celou společností, přijde jim to přirozené – dokáží se rychle zorientovat v novém prostředí, neostýchají se pomoci, s čím je třeba, nebojí se zeptat, nebojí se přispět svým názorem, neshodu berou jako příležitost k nalezení zlepšení, není to střet eg, ale společný zájem přispět a posouvat se, dělat svět lepším místem pro život, vědí, že to funguje, a proto se tento model ujal. Kultivovaný severský národ, který představuje asi top v lidské civilizaci. A teď se v myšlenkách vracím do Česka, do země, kde byli lidé desítky let zvyklí, že stát se o ně postará, jejich úkolem je chodit do práce a plodit děti, příliš se neozývají s názorem, pak už nemusí nic řešit – jídlo bude a střecha nad hlavou taky, základní potřeby jsou zajištěny a když jde nějakými podvody získat výhody, tak jediné dobře. Slogan „prostě to zařídíme“ proto musel být logicky velmi funkční a pro lidi pohodlný, bez výčitek se mohli po těžce vybojované svobodě a demokracii vzdát své odpovědnosti tyto hodnoty dál pěstovat.

3.1.2 Reflexe první fáze výzkumu

Když jsem se v květnu vrátila do Prahy a pustila se do kampaně s českými Piráty, napsal mi Víkingur, že nás přijede na pár dnů navštívit. To mě potěšilo. Ve facebookové skupině pražských Pirátů jsem se zeptala, zda má někdo možnost ubytovat islandského Piráta, protože ve svém malém bytě jsem si to dovolit nemohla. Během chvílky se hrnuly nabídky, už jsem to po islandské zkušenosti nebrala jako samozřejmost a vstřícnost českých Pirátů mě náležitě těšila. Víkingur tu pak mj. pomáhal Pirátům vyřizovat žádosti o voličské průkazy, aby lidé nemuseli kvůli volbám cestovat domů, a užíval si Prahu i dobré české levné pivo⁹ při diskuzích s českými Piráty.

Mé pozvání do Prahy přijali v létě na konferenci Piráti digitálního věku i dva islandští poslanci za Pirátskou stranu, Helgi Hrafn Gunnarsson¹⁰ a Smári McCarthy¹¹. Návštěvu Helgiho a Smáriho jsem mohla zajistit a konferenci uspořádat díky daru Martina Jaroše, který s Piráty sympatizoval. Všechny tyto okolnosti mi pomohly získat si větší důvěru islandských Pirátů a budovat s nimi bližší vztahy.

Náročnost kampaně a limitní vyřízení, pro které jsem se na úkor studia rozhodla, paradoxně dopomohly k prohloubení výzkumu. Začala jsem si totiž po několika měsících od svého návratu z Islandu uvědomovat, že není vše tak, jak se mi zdá, a že jsem si z touhy po něčem mimořádném univerzálně funkční islandský model fungování Pirátské strany značně zidealizovala. Byla jsem slepá k informacím, které nepodporovaly mou představu o harmonickém efektivním kolektivu.

Chtěla jsem se vydat na Island znovu a tentokrát bedlivě pozorovat a chápat, co se ve skutečnosti odehrává, jak to vypadá a co vnímají samotní islandští Piráti. Konečně jsem začala být kritická k vlastnímu pozorování a zaměřila se na pochopení situace v souvislostech ideálně očima účastníků. Uvědomovala jsem si, že úplné objektivitu nelze dosáhnout a že moje role částečného insidera při provádění výzkumu může být problematická, pokud ji nebudu dostatečně reflektovat (srv. Geertz 2000).

⁹ Pivo na Islandu stojí v levnějších hospodách přes 200 Kč.

¹⁰ Helgi je nejoblíbenější politik na Islandu nejen podle výpovědí islandských Pirátů, ale i náhodných obyvatel, kterých jsem se ze zvědavosti ptala. Shodovali se, že ho mají rádi proto, že je normální člověk a říká věci na rovinu tak, jak jsou. 30letý žurnalista a aktivní Pirát Bjarki například v jednom z rozhovorů přímo říká, že „*Helgi Hrafn je nejoblíbenější politik v zemi... a měli bychom ho nejvíce zviditelňovat*“. To řekl, když jsme se bavili o postavení žen v Pirátské straně, což je v současnosti mezi islandskými Piráty palčivé téma. Jedni až příliš naléhají na podporu žen při prezentaci strany, jiní upozorňují, že přehnaný důraz by mohl odradit některé voliče Pirátů, kteří se mnohdy neřadí mezi feministy. Velká část pirátského elektorátu jsou muži, kteří tráví čas na internetu a feministická témata jim nejsou blízká.

¹¹ Jak Helgi, tak Smári stáli u zrodu Islandské pirátské strany a patří mezi výrazné osobnosti a odborníky nejen v oblasti informačních technologií.

Aby se mi to podařilo, věděla jsem, že se tentokrát potřebuji dostat k Pirátům blíž a získat si jejich důvěru. Požádala jsem Víkingura, zda mi pomůže s hledáním couchsurfingu u islandských Pirátů. Povedlo se. Kombinace jeho vlivu a obecné povědomí o mně mezi islandskými Piráty i legitimita získaná návštěvou pirátských poslanců v Praze, prolomily původní nepřístupnost a hned 5 Pirátů a Pirátek včetně jedné poslankyně mi nabídlo na pár nocí ubytování. Měla jsem radost. Věděla jsem, že mám šanci posunout svůj výzkum dál.

Na jaře 2018 jsem odletěla na Island podruhé. Situace se změnila. Islandští Piráti v podzimních předčasných volbách 2017¹² přišli se ziskem 9,2 % o 4 poslance, tedy obhájili 6 mandátů, zatímco Česká pirátská strana dosáhla pro mnohé překvapivého výsledku 10,8 % a vyslala jako třetí nejsilnější strana Česka do dolní komory 22 Pirátů a Pirátek¹³. Už jsem se nejela učit ke kolegům na procenta úspěšnějším, ale k zavedené parlamentní straně, která má za sebou zkušenosti se sestavováním vlády, 4 roky v Parlamentu, velkou popularitu i pokles preferencí. Začaly mě zajímat nové otázky, chtěla jsem se poučit z chyb a inspirovat se funkčními strategiemi.

Překvapilo mě, že při druhé návštěvě působili jak islandští Piráti, tak i prostředí a atmosféra novým způsobem. Možná to bylo ovlivněno přirozeným vývojem skupiny, mou zvýšenou kritičností či větší otevřeností Pirátů – a nebo daleko spíše kombinací všeho. Každopádně se mi konečně dařilo dostat se pod povrch a objevovat nápadně se opakující shody ve výpovědích informantů a rozpory s mými původními představami. Zaujalo mě, že leckteré zmiňované situace jsou i mou žitou zkušeností v České pirátské straně, a proto jsem jim věnovala větší pozornost, protože jsem jim lépe rozuměla a více mne zajímaly.

3.2 Techniky, etika a rizika

Mimo zúčastněného pozorování, neformálních rozhovorů, terénních poznámek a analýzy dokumentů v tomto textu především pracuji s přepisy nahrávek sedmi polostrukturovaných rozhovorů s informanty, které jsem potkávala osobně v Tortuze nebo je o rozhovor

¹² Křehká koalice se rozpadla poté, co vyšlo najevo, že otec tehdejšího premiéra Bjarniho Benediktssona žádal o zahlázení odsouzení u svého známého, pedofila. Premiér v reakci na toto odhalení vyhlásil předčasné volby a jeho konzervativní Independence Party po nových volbách ztratila 5 mandátů, přesto zůstala s 25 % nejsilnější stranou, ale premiérský post již neobhájila. Je patrné, že Islandčané svým politikům prohrěšky neodpouští oproti Čechům, kteří nadále ve funkci tolerují i trestně stíhaného premiéra za dotační podvod.

¹³ Zatímco česká dolní komora sestává z 200 poslanců, na Islandu zasedá v parlamentu 63 poslanců.

požádala během couchsurfingu u nich doma. Šest ze sedmi rozhovorů jsem pořídila při své druhé návštěvě Islandu, rozhovory z první návštěvy jsem se rozhodla až na jednu výjimku – rozhovor s Víkingem – nevyužít.

Před každým rozhovorem jsem se ujistila, že informant souhlasí s nahráváním rozhovoru, stručně jsem objasnila, proč se ptám (kvůli své bakalářské práci na téma Grassroots) a následně jsem přepsaný rozhovor poslala každému informantovi k autorizaci. To mi navíc pomohlo vyjasnit si hůře srozumitelné části rozhovoru, protože jsem se mohla doptat na problematické části rozhovoru (slova v islandštině, šum, přes který bylo špatně rozumět, či neobratná vyjádření, u kterých jsem si nebyla jistá významem). Přepsané a autorizované rozhovory jsem v angličtině analyzovala ve svobodném softwaru k rozboru kvalitativního výzkumu RQDA, který jsem na rozdíl od proprietárního Atlas.ti mohla zprovoznit na svém linuxovém počítači. Díky tomu jsem objevila segmenty, které se nápadně opakují a mohla se jim víc věnovat. Pasáže relevantní do této práce jsem následně z přepisů překládala do češtiny, abych nenarušovala souvislost textu, i se zachováním původního vyznění, resp. neformálnosti anglické verze. Slangová podoba je záměrná.

Zpočátku jsem si své informanty vybírala náhodně podle ochoty se mnou komunikovat a podle doporučení, což bych připodobnila k metodě sněhové koule (srov. např. Miovský, 2003). Později mě získaná data vedla k oslovení Pirátů, kteří běžně nejsou osobně přítomní na setkáních v Tortuze či na akcích v ulicích a ve straně se angažují skoro výhradně přes sociální síť. Vybírala jsem je již účelově a otázky jim pokládala přes Facebook, osobně jsme se nesetkali. Jednoduché a rychlé facebookové spojení mi umožnilo snadno se přes zprávy doptat všech informantů na cokoli, co mě zajímalo, i po návratu z Islandu (Whyte, 2013 podle Dalsgaard, 2016). Celkem jsem pro výzkum na Facebooku chatovala s přibližně 20 informanty, kteří měli vztah k islandským Pirátům.

V textu neuvádím demografické údaje k jednotlivým datům, se kterými pracuji. Informace o aktérech píši přímo jako součást textu a vždy volím takové údaje, které se vztahují ke konkrétnímu problému, který zrovna popisuji. Pokud se jména informantů opakují, nevypisuji o nich znovu informace, které již zazněly. Jde mi totiž především o porozumění jevu Grassroots.

3.2.1 Hodnocení kvality výzkumu

Uvědomuji si rizika, která vyplývají z toho, že výzkum provádím v cizojazyčném prostředí. Jako by nestačilo, že mi leckteré okolnosti a významy jednání mých aktérů unikají již při samotném přepsání rozhovoru s nimi do slov. A pak také při překladu do češtiny. I přes to, že na Islandu skoro všichni mluví bez problémů anglicky¹⁴, jazyková bariéra neumožňuje předat všechny informace v plném významu jako při rozhovoru v mateřštině. Úroveň mé angličtiny nedosahuje úrovně rodilé mluvčí a leckteré okolnosti mi proto také bezpochyby unikly. Při analýze dokumentů jsem často čerpala z populárního anglicky psaného zpravodajského serveru grapevine.is. Ten nám při studiu doporučili používat i učitelé na Islandské univerzitě a hojně návštěvnosti se těší nejen mezi cizinci, ale i místními. Díky němu jsem mj. získala širší pohled na politickou situaci a nebyla závislá jen na subjektivních výpovědích islandských Pirátů. V textu cituji úseky z některých článků z tohoto webu, které ale pro lepší návaznost textu rovnou přelokládám do češtiny. Odkazy na původní znění článku jsou uvedené v sekci ONLINE zdroje na konci práce.

Jako další riziko, ale i příležitost vnímám, že jsem sama aktivní v Pirátské straně. Občas mám proto tendenci zvýhodňovat z lásky k Pirátům významy některých chvályhodných jednání před těmi z mého pohledu rozvratnými. Mám to však při interpretaci dat stále na paměti a popisuji svá pozorování co možná nejkritičtěji. Nakonec beztak nelze dosáhnout úplné objektivity (srov. Geertz 2000). Nese to s sebou však i jednu nespornou výhodu. Kdykoliv jsem zaznamenala situaci, která mi byla nápadně povědomá i od českých protějšků islandských Pirátů, byla jsem rázem na stopě zajímavým zjištěním. Stačilo mi pak už jen nenávodnými a neutrálními otázkami zjistit, zda je má vlastní zkušenost s podobnou situací stejná i na Islandu či nikoliv a zda má stejné či podobné jednání islandských Pirátů i stejné důsledky nebo ne. Daleko rychleji se mi tak podařilo pochopit kontext a souvislosti a hledat teze k ověření či vyvrácení hypotéz.

¹⁴ Důsledek působení nejen amerických vojáků a kultury ve 40. letech 20. století, ale i originálních – nedabovaných pořadů v televizi v angličtině.

4. VLASTNÍ VÝZKUM

Ve Spojených státech používali američtí státníci a kandidáti na veřejné funkce grassroots jako politickou strategii již na počátku 20. století. Odvolávali se ke svým lokálním základním podporovatelům, na kterých a pro které stavěli své kampaně. Grassroots, jako funkční strategii, využil například Theodor Roosevelt v roce 1901, a získal si tak přízeň běžných lidí pro svou prezidentskou volbu (Grassroots, 2001).

Šlo o součást progresivního hnutí, jež charakterizuje snaha reformovat klíčové oblasti společnosti a ekonomiky. Konkrétně posílit demokratické mechanismy jako je participace, boj proti korupci, zefektivnění státní správy, volební právo pro ženy a rozbití tržních monopolů. Na druhou stranu progresivisté prosadili méně úspěšné kroky, jako třeba alkoholovou prohibici. Nutno dodat, že vysoký podíl dobrovolnických, resp. grassroots kampaní v USA přetrvává do dnešních dnů. Progresivní hnutí kladlo důraz na participaci a lišilo se navíc od jiných stran vymaněním se ze zaběhnutých ekonomických a politických elit ve prospěch veřejnosti či lépe řečeno obyčejných jednotlivců, na jejichž v té době ještě omezenou participaci hnutí spoléhalo.

Nositeli podobné zkušenosti jsou dnes mj. i Pirátské strany. Ty se vyznačují *„Vzájemnou podobností jednotlivých stran a také tím, že se snaží do politiky vnést zcela nový problém, kterému se tradiční strany věnují zatím jen formálně“* (Křivánková, 2014, s. 6). Je proto nasnadě, že se leckteré jevy například nenáhodně u české a islandské Pirátské strany budou překrývat. Takže pokud je *„podpora přímé demokracie a zapojení občanů do rozhodování jedno z témat, kterým se Česká pirátská strana profiluje již od prvních voleb“* (Ferjenčík, 2017, s. 20), v případě Islandské pirátské strany tomu bude nejinak¹⁵.

Pirátské hnutí odstartovala Švédská pirátská strana v roce 2006 v reakci na nutnost reformovat autorský zákon v době internetového věku. Postupně idea Pirátství zapustila své kořeny ve více jak 60 zemích po celém světě a Pirátské strany získaly své zástupce v lokálních, regionálních, státních i nadnárodních úřadech. V současnosti se mezi nejúspěšnější Pirátské strany počítá Islandská pirátská strana, která je již od roku 2013 součástí islandského parlamentu a Česká pirátská strana, která ve volbách v roce 2017 získala 22 mandátů v dolní komoře.

¹⁵ Připomínám, že v teoretické části práce jsem již odlišila *přímou demokracii* od *grassroots participace*. Z kontextu této charakteristiky českých Pirátů vyplývá, že podporou přímé demokracie se rozumí doplnění existujícího systému o prvky, jako jsou referenda a participativní rozpočet.

Nově zvolený poslanec za Českou pirátskou stranu, Mikuláš Ferjenčík, zkoumal názory českých Pirátů a shrnuje, že to „jsou společensky liberální lidé, okolo politického středu. Druhý ideologický proud, který se v názorech a postojích členů Pirátů silně odráží, je radikální demokracie. Naopak konzervativců a nacionalistů je u Pirátů minimum. Rozložení názorů typických pro klasické liberály a socialisty víceméně kopíruje rozdělení Pirátů na pravolevé škále, které je téměř symetrické kolem středu. Zastoupení environmentalistických názorů je poměrně silné, ovšem respondentů, které by bylo možné označit podle odpovědi za zelené jsou pouze jednotky“ (Ferjenčík, 2017, s. 53).

Odvážím se tvrdit, že tato definice má univerzální přesah i na Piráty z dalších zemí, které spojila myšlenka Pirátství. Naopak v Německu se pravolevé překlenutí nepovedlo a po roce 2011 převážila levicovost, což vedlo k rozpadu a úpadku v té době neúspěšnější Pirátské strany na světě.

Pirátské strany se nadto neformovaly s mocnými, bohatými a vlivnými hráči za zády, ale z iniciativ nadšenců, kteří stáli vně zvěčnělých procesů a usilovali a stále usilují převážně jako dobrovolníci o kulturní změnu. „*Jak je u Pirátů tradicí, v kampani se budou opírat o množství dobrovolníků, protože jsou strana vzniklá ‚zdola‘ z lidí, kteří chtějí zlepšit politiku*“ (Marušiaková, 2017). Pirátské strany jsou místem přímých akcí dobrovolníků. V Česku mají navíc možnost získat finanční podporu pro realizaci svých projektů bez nároku na vlastní odměnu v rámci stranického tzv. participativního rozpočtování.

Islandská pirátská strana vznikla, „*aby se vypořádala s problémy, které se objevily s internetem – s cenzurou, šmírováním a reformou autorského zákona, ale protože internet zasahuje do života každého z nás, rozšířila Pirátská strana svůj program i na obecnější témata*“ (Píratapartýið („The Pirate Party“) Interviewed, 2013). Povedlo se jí tak přes internetová témata rozšířit svůj program i do dalších životních sfér.

Jaká je Islandská pirátská strana v současnosti, budeme zjišťovat v následující části výzkumu. Zatímco v úvodu jsem vymezila pojem grassroots prostřednictvím teoretických rámců a nyní jsem již grassroots uvažovala jako zkoumaný jev, v následujících kapitolách mě bude zajímat jeho konkrétní emická rovina, tedy jak mu rozumí konkrétní lidé – moji informanti.

Mé interpretace jejich interpretací (Geertz, 2000) *grasrót* budou předmětem následujících kapitol. Rozmanitost i četnost výskytu a způsobů užití slova Grassroots u islandských Pirátů mě nejprve trochu mátlý. Neuměla jsem ho zpočátku dost dobře vysvětlit, ani jsem vlastně pořádně nevěděla, co znamená. Je Grassroots jen souhrnné označení členů Islandské

pirátské strany? Nebo jsou to hodnoty sdílené celou komunitou? Či snad způsob organizace? Než abych si Grassroots uměla a navíc asi i chybně nadefinovala předem a pak nahlížela touto pokřivenou optikou na výpovědi svých informantů, zeptala jsem se bez dalšího: Jak byste mi vysvětlili Grassroots?

Pro analýzu jsem použila odpovědi, které byly z mého pohledu nejzajímavější, takové, i díky kterým jsem pochopila, jaké obsahy v sobě grasrót ukrývá, jak tento systém islandští Piráti používají, na čem se shodují a v čem se naopak rozcházejí.

V první kapitole popíši konfliktní vztahy a role lidí zapojených do činnosti islandských Pirátů, a to ve vztahu právě ke Grassroots. Díky tomu bude na konci patrnější, jaké obsahy skrývá Grassroots islandských Pirátů. V kapitole druhé se již zaměřím na problematiku virtuálního pojetí Grassroots.

4.1 Kapitola první: Grassroots optikou stranických rolí

Islandská pirátská strana vznikla jako neformální dobrovolnické hnutí grassroots, které se postupně začalo měnit, částečně profesionalizovat a vyvíjet. A spolu s tím se formalizovaly i některé vztahy některých jedinců vůči straně. Přestože spoluzakladatelka a nejvýraznější osobnost Islandské pirátské strany, Birgitta Jónsdóttir, byla již předtím poslankyně za alternativní liberální strany *The Citizens' Movement* a *The Movement*, svůj mandát za Pirátskou stranu získala až poté, co jako jiní vyrostla z Grassroots. Její předchozí popularita jí ale nepochybně pomohla získat si přízeň a podporu členů hnutí, jako ona svou popularitou pomohla Pirátům.

Před dvěma měsíci, v dubnu 2018, Birgitta ohlásila, že opouští Pirátskou stranu, což Islandčany tolik nepřekvapilo, protože již v předchozích volbách za Piráty nekandidovala. Ani já jsem ji nepotkávala na pirátských akcích a tušila jsem, že její vztah ke straně trochu ochladl. Jak sama o sobě říká: „*Jsem jako start-upy. Mám bláznivé nápady, kterými jsem naprosto zaujatá, dokud je nedokončím. A pak jdu zase dál.*“ (Fontaine in Reykjavík Grapevine).

Svůj odchod zdůvodnila pro časopis Grapevine slovy: „*Jedním z důvodů, proč jsem opustila Pirátskou stranu, je ten, že jsem ji čím dál tím silněji vnímala jako politickou stranu a čím dál tím méně jako hnutí.*“ (Fontaine in Reykjavík Grapevine). Podle Birgitty již nejde o (sociální) hnutí, ale o politickou stranu. Níže si vypůjčím k rozlišení těchto dvou útvarů definici Heywooda.

Ten sociální hnutí chápe jako „kolektivní útvar vyznačující se vysokou angažovaností a politickou aktivitou, postrádající však často jasnou organizaci“ (Heywood, 2004, s. 460), politickou stranu vidí jako „skupinu lidí organizovaných s cílem získat politické zastoupení nebo státní moc; strana se obvykle vyznačuje jistou mírou ideologické soudržnosti“ (Heywood, 2004, s. 457).

Právě míra organizace tato dvě uskupení odlišuje a dá se předpokládat, že právě formalizování se Islandské pirátské strany z hnutí do politické strany měla Birgitta při odůvodňování svého odchodu na mysli.

Jeden z mých informantů, 35letý Hlynur, mi ve zprávě na Facebooku její odchod komentoval z trochu jiného úhlu pohledu. Řekl, že „její veřejná osobnost je inspirující, ale jinak je hroznej tyran“. Hlynur tím narážel na neochotu Birgitty smířit se s vývojem strany a zároveň také na neochotu strany přijmout její požadavky. To vyústilo nejprve v její stažení se mimo dění a nakonec i odchod ze strany.

Ať jsou ale důvody k odchodu Birgitty jakékoliv, zůstává nám k prozkoumání skutečnost, že tu máme skupinu lidí, kteří pracují se systémem grassroots v rámci částečně formalizované politické strany. Během posledních dvou kampaní najali i volebního manažera a koordinátora dobrovolníků. Manažer kampaně, který takto zprvu sám definoval svou pozici, mě však později požádal, abych ho nazývala poradcem kampaně a jeho spolupracovníka (koordinátora) jeho asistentem. Když se totiž ostatní doslechli, že o nich mluvím jako o manažerovi a koordinátorovi, příliš se jim to nelíbilo. Grassroots hnutí nemá rádo pocit, že ho někdo koordinuje a řídí, ale zároveň si jeho příslušníci uvědomují, že bez těchto kroků nedosáhnou takové efektivity, úspěchů a cílů, které si vytyčují a sdílí. Snaží se proto překrýt skutečnou praxi alespoň ideově snesitelnějším označením, aby nadále mohli sdílet pocit kolektivní neformálnosti a naplňovat sdílenou představu o Grassroots.

4.1.1 Grassroots a stranické funkce

Když jsem mluvila s Rakel, 30letou přemýšlivou účetní, introvertkou, která vedla programová setkání v Pirátském centru, zmínila se, že:

„Mám zato, že grassroots je páteří každé organizace. Grassroots jsou ti lidé, kteří jsou něco jako vizionáři budoucnosti. Naše Grassroots je skupina lidí, kteří mají podobné názory, ale ne vždy stejné, a myslím si, že o tom, jací Piráti jsou, se rozhoduje právě

v Grassroots. A doufám, že většina lidí, co zastává oficiální funkce za stranu, si vážně uvědomuje, že my pro tyhle lidi pracujeme, hlásáme, co oni chtějí říct...“

Rakel mi ukázala, že zatímco na jedné straně stojí skupina názorově rozmanitých lidí, chápaná jako Grassroots, kteří svými rozhodnutími dávají straně (nebo dle jejich slov hnutí) směr, na té druhé jsou pirátští funkcionáři, kteří jsou z logiky tvrzení mimo tento systém. Přes Facebook jsem se Rakel později doptávala, zda má na mysli funkcionáře veřejné (poslance, zastupitele) či stranické (třeba členy pirátských předsednictev). Přestože jsem si byla téměř jistá, že mluvila o veřejných funkcích, nečekaně odpověděla, že tvrzení se vlastně vztahuje na oba případy, protože na oba jsou kladeny vyšší nároky¹⁶ než na ostatní, i když na neplacené stranické funkcionáře nižší.

Zjistila jsem tak, že Rakel nepovažuje dobrovolníky, fyzicky aktivní členy strany, kteří zastávají bez nároku na odměnu stranickou funkci, za součást Grassroots. Právě zodpovědnost, kterou kvůli své koncentrovanější moci mají, a skutečnost, že mohou mluvit za další lidi, je v očích Rakel připravuje o možnost identifikovat se s Grassroots. Jejich vztah k uskupení se formalizoval. Domnívám se, že poznámka o podobných, ale ne vždy stejných názorech odkazuje k častým pirátským diskuzím na různá témata. Názorovou pluralitu chápe Rakel jako přirozenou součást strany. Nadto Rakel poukazuje na Grassroots jako na místo, odkud vychází rozhodnutí, nikoliv od nějaké centrální vrchnosti či jednotlivce, což odkazuje ke grassroots decentralizaci a stranické přímé demokracii s plochou strukturou.

Z mého pozorování byla typickým zástupcem stranické funkcionářky 35letá Katla. Tu jsem nejčastěji potkávala na pirátských akcích a z mého pohledu oddřela velký kus práce pro Piráty jako dobrovolnice a krátkodobě i jako placená zaměstnankyně vyřizováním byrokracie. Byla vždy maximálně ochotná pomoci (na což poukazoval v jednom z rozhovorů i Óðinn¹⁷).

Sama sebe popisuje jako „jednu z mála dlouhodobě aktivních grassroots Pirátek“ a vzápětí vyjmenovává celou sérii stranických funkcí, které měla na starost:

„Nejdřív jsem byla v komisi, která řešila vnitrostranické volby. Myslím, že už ji nemáme, nebyla právě aktivní, ale byla to taková první věc, kterou jsem tu měla na starost. Pak o rok později jsem byla zvolena do předsednictva reykjavických Pirátů a dělala jsem pokladníka pro Pirátskou stranu v Reykjavíku. Rok na to jsem byla zvolena znovu, tentokrát jako předsedkyně.“

¹⁶ Doptávala jsem se, co myslí těmi nároky. Její odpověď byla: „Myslím tím, že jejich práce, výskyt na sociálních sítích, příspěvky, chování k ostatním Pirátům a členům jiných stran a tak jsou podrobeny daleko větší kontrole.“

¹⁷ 35letý manažer, jeden z prvních členů Islandské pirátské strany o Katle řekl: „Tak třeba Katla, ta do toho (kampaně) dala hodně práce, hodně času i odhodlání.“

Nejen, že tento úsek z rozhovoru s Katlou ukazuje, kolik formálních pozic Islandská pirátská strana má (a jsou další), ale hlavně, že Katla se i přes to všechno pořád považuje za součást Grassroots, zatímco z pohledu Rakel jsou stranické funkce přinejmenším sporným předpokladem pro příslušnost ke Grassroots.

Z toho, co jsem pozorovala, ale vyšlo najevo, že právě ti nejaktivnější lidé jsou často funkcionáři. Zatímco teoreticky by někteří Piráti stranické funkcionáře za Grassroots neoznačovali, v praxi je to jinak a jak uvidíme dále, nejaktivnější dobrovolníci mají také svou podstatnou roli v souvislosti s Grassroots

Usuzuji, že ve výsledku je to daleko spíš otázka jednotlivce, s jakou stranickou rolí se identifikuje. Často jsem vídala, že se lidé vzdávali svých pozic z etických důvodů. Jeden Pirát vystoupil ze strany poté, co se stal akademickým senátorem, aby zůstal nezávislý nebo jiná Pirátka opustila stranickou funkci, aby mohla kandidovat na tu veřejnou.

Bjarki¹⁸, který měl jako dobrovolník na starost tým pro správu pirátských sociálních médií, tedy hlavně Facebook, poukázal na nepříjemnost, se kterou se dobrovolníci, potažmo straničtí funkcionáři, potýkají:

„Cítil jsem, že my, kteří nejvíc dobrovolničíme, jsme často dost nespravedlivě kritizováni od lidí, kteří nepomáhají vůbec. To jsou ti, co pořád řeší, že něco není dost transparentní.“

Pátrala jsem proto po důvodu, který motivuje aktivní dobrovolníky, aby pomáhali Pirátům, i přes to, že je někdo v jednom kuse kritizuje, což zmiňovala velká část mých informantů. Jedna z mých hypotéz byla taková, že když projdou tímto kritickým záprahem,lepší se jejich pozice ve straně a daleko spíš pak budou zvoleni v primárních volbách na přední místa kandidátek a zvýší se jejich šance, že se stanou poslanci či zastupiteli, jako satisfakce, pro kterou stojí za to to přetrpět.

Tuto teorii mi však jedna z mých informantek (která mě požádala, abych tuto informaci zmiňovala velmi opatrně v souvislosti s ní, proto o ní ani o zmíněných aktérech neuvádím víc detailů) trochu zpochybnila, když mi napsala:

¹⁸ Z rozhovoru s 30letým Bjarkim: „Myslím, že jsem se stal členem v roce 2015, když byli (Piráti) docela populární. Asi hlavně proto, že jsem psal jednak jako novinář do novin a taky hodně jako bloger a viděl jsem, že nejvíc online hlasů přichází od Pirátů, a oni byli ti, kdo se mnou nejvíc souhlasili. Asi tak nějak jsem do toho spadnul.“

„No samozřejmě, že člověk, který hodně pracuje pro stranu a prokáže, že je důvěryhodný, dostane víc hlasů v primárkách, než někdo z ulice. Ale není to pravidlem. Minulý rok tu byl jeden muž, který žije v zahraničí a přímo se nepodílí na stranických záležitostech, dosáhl lepšího výsledku než moje kamarádka, která byla dlouho velmi aktivní.“

Ze všech rolí a funkcí mi i z těchto důvodů přišla právě tato nejvíc nevděčná. Už jen proto, že se člověk dobrovolně, ve svém volném čase, věnuje Pirátům a jediné, co z toho má, je sem tam dobrý pocit, pokud si ho nenechá zkazit nekonečným přívalem kritiky, která k němu pravidelně proudí. A nakonec si ani nemůže být jistý, že mu tato nezištná pomoc v budoucnu pomůže vyrůst z Grassroots a stát se jedním z jejich představitelů.

4.1.2 Grassroots a veřejné funkce

Když mi Óðinn vysvětlovat, jak chápe Grassroots, udělal to tak, že mi řekl, kdo Grassroots není, tedy pirátští poslanci a zastupitelé:

Takže, ten příměr, co se ke mně jednou dostal, je takový, že grassroots je to, z čeho roste tráva. Že všichni ti lidé, co se stali poslanci, víš jak, ti na radnicích měst a tak, tak z nich je teď ta tráva. Většina těchto lidí se svým způsobem nechce vzdát toho, no, jak se tomu říká, té nálepky, toho označení být Grassroots, i když už jsou ale trávou.

Óðinn poukazuje na problematiku zařazení zvolených pirátských činitelů (poslanců či zastupitelů). Podle něj už nemohou být nadále Grassroots, pokud z nich vyrostli nositelé veřejného mandátu – politici. To nakonec odporuje i logice grassroots obecně, protože hnutí grassroots se formují právě jako protiváha, hlas proti držitelům moci. Když Piráti získají veřejný mandát, ztrácí tím podle Óðinna svou příslušnost ke Grassroots, z něhož vzešli.

Pro jiného, výhradně internetově aktivního Piráta, 50letého Jökulla, který nebyl příliš sdílný, je grassroots:

„myšlenka růstu“

To může znovu odkazovat k Óðinnově tvrzení o kořincích a trávě – o grassroots jako o platformě, ze které vyrůstají představitelé strany, kteří se jali naplnit požadavky Grassroots. Ale lze použít i interpretaci obecnější v tom smyslu, že Pirátské hnutí reprezentuje progresivní styl politiky zaměřený na růst společnosti, na pokrok a využití nových technologií pro vzdělanou a digitálně propojenou rovnostářskou společnost.

Takové tvrzení však nesdílí všichni, nebo alespoň ne zcela. Umělkyně, 30letá Freyja, nečlenka Pirátů, která jim pomáhá v kampaních jako dobrovolnice, mi na dotaz, zda jsou poslanci součástí Grassroots, odpověděla takto:

Myslím, že jo, jsou. Zatím z něj neodrostli, protože jsou ve sněmovně stále tak noví. Ale je to přesně to, co se stane, když poslanci budou pořád jen zavřený v parlamentu, pak se Grassroots a poslanci odpojí.

Freyja dává veřejným funkcionářům, konkrétně poslancům, stále šanci, aby mohli být součástí Grassroots, pokud se od této skupiny příliš neodpojí. Zmínka o poslancích, kteří jsou ve sněmovně stále noví, dle mého soudu odkazuje k čistému štítu pirátských poslanců. K tomu, že zatím nejsou zakořeněni v politických strukturách, ale také se nedopustili skandálů, což by z nich mohlo dělat ty tradiční politiky, proti kterým se často grassroots iniciativy spíše vymezují. Jako by to byla jen otázka času, kdy na příslušnost ke Grassroots pozbydou pirátští poslanci nárok.

4.1.2.1 Vztah Grassroots a funkcionářů

Je zajímavé povšimnout si i vztahu, jaký mají straniční funkcionáři (poslanci a zastupitelé) se zbytkem strany. Island je parlamentní republika se zastupitelskou demokracií, která předpokládá, že „*participace veřejnosti na vládnutí je jen občasná a krátkodobá, jelikož se omezuje na volební akt jednou za několik let...[a] veřejnost sama moc nevykonává, ale pouze vybírá ty, kdo budou vládnout za ni a jejím jménem*“ (Heywood, 2004, s. 90).

Rakel v jednom z rozhovorů podotkla, že pokud bych byla zvolena za stranu,

„pořád si musíš být vědoma toho, že nemůžeš pracovat na vlastních nápadech. Měla by ses snažit naplňovat představy celého hnutí“.

Ještě úderněji popsala tento stav Katla, přesně jsem se jí ptala:

„A poslanci dělají politická rozhodnutí?“

Odpověděla:

„Ano. Ale víš jak, musí to vycházet z hlasování. Nemůžou o těch věcech rozhodovat jenom tak od stolu.“

Pirátské funkcionáře tak podle Rakele i Katly nedostávají zvolením mandát k tomu, aby konali pro veřejnost podle svého nejlepšího vědomí a svědomí, ale aby podle svého nejlepšího vědomí a svědomí naplňovali vůli Grassroots. Participace Grassroots na vládě je tak skrze jeho zástupce soustavná a dlouhodobá a neomezuje se jen na volební akt jednou za pár let. Veřejnost má tak možnost prostřednictvím Grassroots kolektivně moc vykonávat a nejen vybírat ty, kdo budou vládnout za ni jejím jménem. Zůstává otázkou, zda je potom stále smysluplné vybírat na tyto pozice ty nejvýraznější talenty, jež jsou nakonec jen prodlouženou rukou či hlasem skupiny, když by vlastně stačil jen loajální důsledný zprostředkovatel.

Online aktivní Pirátka Saga, dle fotek soudím, že jde přibližně o pětapadesátnici, mi na facebookový dotaz k objasnění Grassroots odpověděla:

„Mám s tím zkušenosti jen z povzdálí (žiju ve Finsku), takže můj názor je neúplný. Ale můj pocit je takový, že když jsi pro něco nadšená, můžeš jednoduše získat vliv. Jako třeba pár nadšenců pro ochranu zvířat přiměje stranu, aby o tom hlasovala a zaujala k tomu stanovisko... Poslanci a další vlivní lidé jsou velmi přístupní, takže je snadné započít debatu.“

Jestli si Saga jako první věc spojila s Grassroots možnost nastolovat témata strany prostřednictvím skupinky názorově blízkých lidí – třeba ochránců zvířat – bude to pro ni zjevně důležitá vlastnost Grassroots. Podle ní tomu nahrává, že zvolení Pirátské zástupci jsou otevření podnětům z Grassroots a jsou ochotní o těchto tématech diskutovat. Pokud by taková přístupnost byla běžnou praxí i v ostatních stranách, domnívám se, že by toto hledisko nezmiňovala jako první. Pro jistotu jsem se ptala, zda se jí tento přístup líbí, protože jsem si nebyla jistá, zda jej uvádí jako pozitivní či negativní vlastnost. Odpověděla kladně: *„myslím, že je to silná stránka“*.

Na rozdíl od stranických funkcionářů, kterým se vždy nedostává dostatečného respektu a uznání v rámci strany, s poslanci už je to trochu jinak, jak mi řekla Rakele:

„Myslím, že jsme našim poslancům moc vděční, vlastně mají větší respekt, než lidi, co tu jsou zaměstnaní, myslím si. Ale je to celkově hodně přátelské, ty lidi, co jsou teď v Parlamentu, se nepovažují za něco víc, než ostatní. Prostě se tak nechovají, každý má nějakou práci a oni dělají zrovna tohle a když to dělají dobře, všichni jsou šťastní.“

Být za Piráty poslancem či zastupitelem je podle mých zjištění na jednu stranu docela milé, protože už nečelíte takové kritice jako aktivní dobrovolníci, a lidé si vás a vaši práci konečně váží. Ale je na vás pak vyvíjen docela velký tlak, abyste naplňovali vůli Grassroots a byli pokorní, respektovali, co chtějí ostatní. Piráti mají to štěstí, že dva nejoblíbenější politi-

ci v zemi, již zmiňovaný Helgi Hrafn a Þórhildur Sunna, jsou právě Piráti. Jak Helgi, tak Sunna jsou velmi pracovití a přátelští. Při své druhé návštěvě Islandu jsem pár nocí přespávala i u Sunny a trávila s ní skoro celý den. Viděla jsem, jak je obětavá, na každého a na všechno myslí, vychází vstříc, a to i přes to, že je sama hodně unavená¹⁹.

Není tedy divu, že nejen k Helgimu a Sunně, ale i k dalším pirátským poslancům a zastupitelům, chovají Piráti respekt. Kromě Freyji se ale nikdo výrazněji nevyjádřil, že by poslanci či zastupitelé měli být chápáni jako součást Grassroots. Panovala spíše vzácná shoda, že právě oni do této skupiny nepatří.

4.1.3 Grassroots a stranictví

Teorie komunitního dobrovolnictví předpokládá, že členství v komunitě s sebou přináší nejen práva, ale i povinnosti. V případě Islandské pirátské strany je takovým typickým právem možnost hlasovat o stranických záležitostech a spolupodílet se tak na řízení strany a ostatně i jejích funkcionářů, jak jsme viděli výše. Existují ale i požadavky, které by měl člen skupiny naplnit, aby ho ostatní mohli považovat za plnohodnotnou součást Grassroots. O jaké požadavky jde si přiblížíme ve druhé kapitole.

Freyja byla mezi mými informanty jediná, o které jsem věděla, že fyzicky pomáhá Pirátům v kampaních, ale zároveň není členka strany. Takové rozhodnutí učinila vědomě, protože zastávala názor „*že je lepší být v každé straně a volit v rámci strany té každé strany, protože pak tu jde o pravou demokracii*“. Ačkoliv nebyla členkou žádné jiné strany, chápala jsem její poznámku tak, že by se jí líbilo, kdyby každá strana byla natolik otevřená a demokratická, že by se smazala jejich vzájemná konkurence a nahradila by ji konstruktivní diskuze a spolupráce všech. Freyja také zmínila:

„Myslím si, že – aspoň teda na Islandu – se lidi docela bojejí být členy nějaké politické strany... moji kamarádi mi říkali, že nechtějí být s ničím spojovaní. A já tomu rozumím... možná by se cítili lapeni?“

¹⁹ Pro Islandčany je typické silné zaměření na výkon, mít dvě nebo tři práce je znak ctnosti, kterou se rádi chlubí, i na pokladně v Bonusu (něco jako Kaufland v Česku) pracují už i klidně 14leté děti. Bylo mi to vysvětlované tím, že na Islandu každý potřebuje auto, aby se mohl dostat, kam potřebuje (infrastruktura hromadné dopravy je neuspokojivá i ve městě, natož ve zbytku ostrova) a ty děti tam pracují, aby si na něj vydělaly, případně, aby našetřily na své další vzdělání. I díky tomu se pak Islandané často obklopují drahými věcmi (krásné domy, drahá auta, značkové oblečení...) a při seznamování (především ze stran dívek) jsou zcela narovinu odmítáni ti, kdo nemají dobře placené povolání. Podle mě si na sebe tímto vzájemným tlakem a srovnáváním, přizpůsobováním pravidlům, Islandané ušili bič, který je nepatřičně stresuje a přetěžuje.

V Česku pozoruji něco podobného, ale tuším, že příčiny se od těch islandských liší. Když už se chce aktivní člověk zapojit, upřednostňuje spontaneitu a neformálním jednání. Panuje tu všeobecná nechuť veřejnosti někomu se upisovat, registrovat se členem instituce, ba co hůř stát se politickým straníkem, což je typicky v Česku po komunistické éře zvláště nepopulární.

Z mé zkušenosti jako koordinátorky dobrovolníků v politické straně pozoruji, že lidé upřednostňují nenucené vztahy před oficialitami. Mají chuť aktivně se zapojovat do činností bez ohledu na členství v organizaci. Být straníkem nebývá jejich hlavní motivací, spíše je to chuť stát se součástí ideově spřízněné skupiny lidí a usilovat spolu s nimi o změnu společnosti. Samotné registrované členství ale samozřejmě může být a často bývá přirozeným vyústěním, kdy se vztah k hnutí organicky formalizuje – lidé mohou být najednou zodpovědní za určité úkoly, zastávat funkce nebo se dokonce stát jedním z představitelů strany. Je ale stále na svobodné vůli dobrovolníka, zda se pro takový krok rozhodne a i pokud není členem, může se prakticky rovnocenně zapojovat do aktivit strany.

Na další výhodu mnohočlenského zapojení, naráží i Frič a Vávra při parafrázování Etziona „na blahodárny účinek multikomunitního členství v tomto směru upozorňuje Etzioni, který tvrdí, že díky němu jsou jednotlivci chráněni před morálním tlakem komunity a hrozbou ostrakismu, která v případě členství jen v jedné komunitě může mít fatální následky“ (Etzioni 2004, podle Frič a Vávra, 2012, s. 105). Nelze se proto divit příklonu k neformálnímu typu dobrovolnictví, protože právě takové vymanění se ze závazků vůči např. straně, vymanění se z tlaku ostatních, umožňuje příslušníkům skupiny chovat se víc podle sebe a nikoliv podle vnucovaného uzů.

To, že není Freyja členka Pirátů, mě překvapilo i z dalšího důvodu. Islandská pirátská strana má v současnosti (červen 2018) 4668 registrovaných členů, tedy skoro 2 % dospělé populace Islandu. Členem je v podstatě téměř každý, kdo má něco společného s islandskými Piráty a nemá speciální důvody, proč členem být nechce.

Oproti tomu Česká pirátská strana má „pouze“ 727 registrovaných členů. Rozdíl je v tom, že na Islandu se člověk stane Pirátem takřka jedním kliknutím na internetu, zatímco u českých protějšků musí absolvovat vcelku náročný byrokratický i prověřovací proces. Pokud tedy mluví islandští Piráti o členství, myslí tím daleko širší okruh lidí než jak je tomu v případě českých Pirátů, kde velká část dobrovolníků zapojených do činnosti nejsou členy strany. Tyto statusy se jak v české tak islandské Pirátské straně výrazně liší vlastně jen tím, že se nečlenové nemohou účastnit stranických hlasování, jinak mají stejnou pozici i možnosti, jako členové strany. Pokud by čeští Piráti používali systém Grassroots, dobrovolníci – nečlenové, by byli rozhodně jeho podstatnou součástí.

Na členství, jako předpoklad vztahu ke Grassroots, poukázala i 35letá Katla. Tu jsem nejčastěji potkávala na pirátských akcích a podle mého pozorování oddřela velký kus práce pro Piráty třeba s vyřizováním byrokracie. Byla vždy maximálně ochotná pomoci (na což poukazoval v jednom z rozhovorů i Óðinn²⁰) a odpověděla mi následující:

„Grassroots jsou v podstatě všichni, kdo jsou členové a kdo chodí na akce a něco dělají.“

Grassroots je podle Katly určitá skupina členů strany, ale překvapilo mě, že nikoliv skupina všech členů. Jsou to členové, kteří podle ní participují fyzicky na pirátských akcích.

Obecně tedy platí, že pokud je někdo členem islandských Pirátů, panuje všeobecná shoda, že je součástí Grassroots, pokud nezastává jinou (konfliktní) roli, která by tuto příslušnost vyrušila (např. již zmínění poslanci a zastupitelé).

4.1.4 Grassroots a zaměstnanci

Další vztah, který z pohledu některých Pirátů vylučuje příslušnost ke Grassroots je vztah mezi stranou a jejími zaměstnanci. Islandští Piráti zaměstnávají minimum placených lidí. Během kampaně to bylo dočasně 7 zaměstnanců. Nyní je to trvale 1 člověk pro stranu a další 2 pro sněmovní klub. Až na tyto výjimky se zde všichni lidé zapojují do činnosti Pirátů dobrovolnický.

Je pochopitelné, že externí dodavatelé mediálních služeb, se kterými Piráti před volbami spolupracovali a kteří jinak ke straně nemají žádný bližší vztah, nebudou chápáni jako součást Grassroots.

Jiné by to mohlo být v případě dlouhodobých zaměstnanců, kteří již mají intenzivní vztah k organizaci, mohou být členy strany a tím pádem i participovat na rozhodování. Ptala jsem se jejich „kampaňového poradce“, zda se považuje za Grassroots, odpověděl:

„No, od té doby, co mě zaměstnávají, bych se spíš považoval za zaměstnance.“

Znovu je to spíše o tom, s čím se člověk ztotožní, než že by strana jako celek měla nějaké jasné stanovisko. A názory na tyto vztahy se mohou lišit člověk od člověka.

²⁰ 35letý manažer, jeden z prvních členů Islandské pirátské strany o Katle řekl „*Tak třeba Katla, ta do toho [kampaně] dala hodně práce, hodně času i odhodlání.*“

Dalším, pro mě již ne tak jednoznačným případem, jsou dobrovolníci, kteří bez nároku na odměnu pomáhali dlouhodobě Pirátům a v horké fázi kampaně jim Piráti poskytli odměnu. Většinou z toho důvodu, aby měli prostor věnovat se zadané práci naplno, aniž by například trávili čas v jiném zaměstnání a mohli namísto toho zajistit chod strany. Mluvím tu o jednotkách případů.

Měsíc před volbami pomáhala Pirátům, jako placená zaměstnankyně i Katla, která se s Grassroots nepřestala identifikovat. Tuto krátkodobou výpomoc jsem vnímala jako nejméně vyčleňující vztah pro příslušnost s Grassroots. Náplň své placené práce popisovala Katla takto:

„Můj úkol byl zajistit, že se včas podají kandidátky ve všech okrscích se správným počtem podpisů a všechno kolem toho. Nakonec někdo musí být zodpovědný za to, že to tak bude a myslím si, že to dává smysl. Ale jen abychom si rozuměli, ten počet hodin, které jsem odpracovala, daleko přesahoval částku, kterou jsem nakonec dostala. Měla jsem radost, že jsem to mohla dělat za peníze, protože jsem si díky tomu mohla koupit notebook a v podstatě jsem utratila půlku toho, co jsem dostala, abych si ho koupila a mohla jsem tu práci vůbec dělat. Myslím si, že to byl férový obchod a nemusela jsem navíc přerušovat své zaměstnání, abych se tomu mohla věnovat.“

Z této stati je patrné zanícení, které Katla pro Piráty má, navíc jim pomáhala nad rámec svého běžné zaměstnání (což je pro Islandčany tak typické). Tyto podmínky sama nevnímala jako nijak zvlášť výnosné, tím spíše, že odpracovala daleko víc hodin, než musela, ale kvůli své zodpovědnosti chtěla, aby vše bylo dokončené v pořádku. I proto neměla pocit, že by to bylo vůči někomu nespravedlivé.

I když jsem nikdy nebyla s islandskými Piráty spjatá tak intenzivně, jako s těmi českými, pořád jsem byla ráda, že Katlu mají, že jim tak pomáhá. Tím spíše jsem byla překvapená z toho, co jsem pozorovala dál. Rakel v jednom z rozhovorů popsala vztah zaměstnanců (především těch stálých) a zbytku strany tímto způsobem:

„Myslím si, že dobrovolníci dost tlačí na placené zaměstnance, svým způsobem od nich očekávají, že pro ně budou vždy k dispozici a když udělaj něco, s čím nesouhlasíš, lidi se naštvou. Vlastně si myslím, že Grassroots je šéf a když jsi placený člen strany, tak to znamená, že mu sloužíš.“

Jako by si dobrovolníci kompenzovali své nepříjemné pocity z nedostatku vlastního docenění na placených zaměstnancích, kteří narozdíl od nich mají více zodpovědnosti a povinností a nemohou kvůli svému více formalizovanému vztahu se stranou jen tak odejít. Mu-

sejí snést, co se po nich žádá a nebo odejít, což se taky několikrát stalo, často i pro některé se syndromem vyhoření.

Jak jsem mohla vidět, tito placení lidé jsou opravdu pracovití a zodpovědní a takový přístup si podle mě nezaslouží.

Bjarki v souvislosti s kampaní v jednom rozhovoru zmiňoval něco podobného:

„když už jsme měli dva placené zaměstnance, tak jsme si je nechali. Byli hodně přetíženi, smlouvy měli na 60% nebo 80% úvazek, ale pracovali na 200 %... je to jak otroctví.“

Ani z odpovědi Bjarkiho se nezdá, že být placený zaměstnanec pro Piráty je výhra. Nadšení, odhodlání, pevný vztah a myšlenka, že člověk dělá něco užitečného, pro společnost potřebného, pomáhá něčemu, čemu věří, nakonec společně zapůsobí a lidé zkousnou i nízký plat a jindy nepřípustné zacházení, protože jim to za to přesto pořád stojí.

Rakel si tento styl jednání vysvětluje následovně:

„Tak jako lidi jsou vděční, ale ti, co pro nás pracují, nemají ve straně moc velký respekt. Myslím, že to má něco společného s tím, že Island nemá příliš složitou hierarchickou strukturu, takže když někde pracuju a je tam šéf, který to tam vlastní a vede, můžeme se bavit jako rovný s rovným. Myslím, že tomu nahrává i fakt, že Islandani, mladí lidé, hlavně Piráti, moc nerespektují autority jen proto, že to jsou autority.“

Přes Facebook jsem se v jedné ze skupin islandských Pirátů doptávala, zda jsou dočasně zaměstnaní lidé stále součástí Grassroots. Jedna z odpovědí dobře vystihla i můj pocit, který jsem z toho nakonec měla *„nad tím jsem neuvažoval, ale teď když nad tím přemýšlím, tak jistě, jsou“*.

Je patrné, že ačkoliv se v rozhovorech nepřímo objevovaly vztahy:

- *my – grassroots a oni – zvolení funkcionáři*
- *my – dobrovolníci a oni zaměstnanci*

minimálně někteří islandští Piráti si tento rozdíl nedávají aktivně do souvislosti s vymezováním příslušnosti ke Grassroots a nakonec tomu nepřikládají ani takovou váhu. Až na výjimky se ale shodnou, že Grassroots jsou všichni členové, kteří nezastávají veřejné funkce. Velká část ostatních by aktivní dobrovolníky, kteří nejsou členy strany, do Grassroots bez problémů zařadila také a naopak zaměstnance chápe jako součást Grassroots spíše méně islandských Pirátů.

Ve skupině Aktivních Pirátů jsem se nakonec prostřednictvím ankety přímo zeptala, koho považují za Grassroots samotní aktéři. Skoro všichni hlasující se shodli, že to jsou všichni členové strany, většina z nich také souhlasila, že to mohou být dobrovolníci bez členství a spíše zamítavě vyhodnotili aktéři příslušnost ke Grassroots zaměstnancům. O stranických a veřejných funkcionářích, jako o členech Grassroots, pak nemohla být skoro řeč.

Guys 😊 who belongs to your grasrót according to you? I'm bit confused, thank you

4.2 Kapitola druhá: Grassroots ve virtuálním světě

„Na pozadí teorie modernizace lze virtuální občanský aktivismus považovat za jakousi avantgardu občanského aktivismu, která nakonec, někdy budoucnu, formální aktivismus²¹ vytěsňuje na okraj občanské společnosti. Vytváří se představa, že virtuální aktivismus reprezentuje budoucnost občanské společnosti a formální aktivismus její minulost.“ (Frič a Vávra, 2012)

Na předchozích stránkách jsem zjišťovala, co si představit pod Grassroots islandských Pirátů. Toto poznání mě postupně přimělo blíže zkoumat, jak může vypadat pojetí grassroots v internetovém světě. V této kapitole ukážu, jaká charakteristická jednání jsou typická pro Grassroots islandských Pirátů ve virtuálním světě.

²¹ Formální aktivismus bývá naplňován formální dobrovolnickou činností pod záštitou formální, často neziskové ale i jinak profesionalizované, organizace.

Prvním výrazným znakem Grassroots v online prostředí, je diskuze. Ta samozřejmě nad konkrétními tématy probíhá i v reálném světě – v Tortuze, kde jsem její účastníky počítala v jednotkách mezi 5 a 20 (podle důležitosti a zajímavosti tématu). Navíc jsem při nich většinou potkávala stejné tváře. Diskuze probíhaly v poklidu a nezaznamenávala jsem při nich viditelné konflikty. Později jsem zjistila, že tím hlavním místem diskuze i hlasování je internet.

Jak v jednom z rozhovorů ostatně zmínil i Ísak:

„Je to vlastně jediný způsob, jak se rozhoduje o programu a stanovách a jak je může strana změnit – přes hlasování na internetu.“

Islandští Piráti mají vlastní platformu <https://x.piratar.is> s fórem a oficiálním hlasovacím systémem strany.

Tento systém je veřejně přístupný komukoliv a může v něm o stranických záležitostech hlasovat všech bezmála 4 700 členů. Tím se dostáváme k druhému, podstatnému rysu Grassroots, a to je maximální transparence nejen vůči sobě navzájem, ale také směrem k veřejnosti. Jak ale uvidíme dále, nevztahuje se pouze na tento hlasovací systém.

Hlasování se účastní v průměru jen kolem 100 lidí. Je otázka, zda se pak dá stále mluvit o vnitrostranické přímé demokracii a vypovídající hodnotě výsledku či silném mandátu takových rozhodnutí, když hlasují jen 2 % členů. Takové číslo se mi zdálo nízké, což Hlynur nejprve také konstatoval:

„[tato účast] je velmi nízká, ale nevím“.

Po chvíli se kouknul na konkrétní čísla a dodal:

„většina hlasování měla kolem 100 účastníků, to je docela dost“.

Překvapilo mě, že mu účast 100 lidí přišla nakonec vysoká. Vysvětluji si to tím, že počet hlasujících se může rovnat počtu aktivních členů a mít 100 aktivních členů, kteří sledují dění a reálně se zapojují do činnosti strany (chtěla bych věřit, že i nad rámec hlasování) je nakonec docela pozitivní. Faktem zůstává, že jsem ani při pozorování ani při rozhovorech nezaznamenala, že by si některý z mých informantů na nízkou účast stěžoval.

Piráti zde také mohou hlasovat o lokálních tématech svých místních sdružení, ale zdá se, že se tak děje velice ojediněle. Dohledala jsem jen jedno takové lokální hlasování, a to v kolonce

reykjavických Pirátů. Domnívám se proto, že činnost těchto sdružení probíhá intenzivněji ve fyzických místech jejich výskytu, nikoliv jen na internetu, ačkoliv v porovnání s celou stranou či reykjavickými Piráty bude aktivita stále nižší i zde. Vyšší internetová aktivita těchto místních sdružení se dá dohledat v jejich lokálních facebookových skupinách či na facebookových stránkách těchto sdružení.

Tím se dostáváme k další platformě hojně využívané pro komunikaci. Vedle internetového fóra používají islandští Piráti také facebookové skupiny. Ty jsou hlavním místem, kde probíhá virtuální aktivita. Islandští Piráti prostřednictvím nich především diskutují a někdy také hlasují o tématech, která se netýkají změny programu či stanov. Facebookovou skupinu²² může vytvořit kterýkoliv uživatel sociální sítě Facebook.

Pokec s Piráty je uzavřená facebooková²³ skupina islandských Pirátů, ve které je v současnosti více jak 13 000 lidí, a která je v praxi spíš otevřená, protože se k ní může připojit takřka kdokoliv. Je určena všem, kdo se chtějí Pirátů na cokoli zeptat, ať už k programu či k aktuálním kauzám. Diskutují v ní nejen Piráti mezi sebou, ale především se tu Pirátů ptá veřejnost a dokonce i novináři.

Za posledních 24²⁴ hodin se v ní objevilo 15 nových příspěvků od vesměs mně neznámých lidí. Obecně probíhá komunikace v islandštině a objevují se tu k diskuzi příspěvky týkající se místních i celosvětových kauz (otázky k reformě islandského školství, nesouhlas s politikou Donalda Trumpa...), požadavky na vysvětlení, proč se Piráti zachovali tak či onak, informační videa či články zabývající se řešením problémů. Nejčastěji jde o velice aktuální témata.

²² Facebooková skupina naplňuje znaky sekundární skupiny (E. W. Burgess), tedy mj. bývá vytvořena za účelem společného dosahování konkrétních cílů, počet jejích členů bývá vyšší než ve skupině primární (Ch. H. Cooley) a ne každý se zná s každým osobně. Navíc má formálnější strukturu a pravidla komunikace a také v ní dochází k dělbě rolí (Petrušek, sekundární skupina in Sociologická encyklopedie).

Podobnosti facebookové skupiny najdeme i se skupinou referenční (R. K. Merton). Merton reagoval na skutečnost, že lidé různým způsobem snášejí podobné situace podle toho, s kým se srovnávají tedy k jaké skupině se v souvislosti se sebehodnocením vztahují. Teorie mj. počítá s tím, že člověk je členem více skupin a že významům svých členství přiřkládá různou důležitost. Na rozdíl od členské skupiny (W. G. Sumner) ale jedinec nemusí být členem referenční skupiny, kterou si vybral, ke které vzhlíží a podle které hodnotí své jednání a chování. Pokud není členem, může dokonce

²³ Existují tři typy facebookových skupin:

- **Otevřená:** její obsah je viditelný pro všechny facebookové uživatele a pokud do ní vstoupíte, můžete se spolupodílet na tvorbě jejího obsahu, nikdo další nemusí potvrzovat váš vstup do této skupiny.
- **Uzavřená:** skupinu i její členy může dohledat každý uživatel Facebooku, ale obsah již vidí pouze členové skupiny. Vstup do skupiny musí potvrdit v závislosti na nastavení buď jeden z jejích členů nebo správce.
- **Tajná:** uživatel Facebooku ji nedohledá, vstoupit do ní můžete jen tak, že vás přidá stávající člen skupiny nebo její správce.

²⁴ Dne 25. 6. 2018

Aktivní Piráti je vedle *Pokecu s Piráty* druhá, hojně využívaná facebooková skupina. Nastavením se řadí také do uzavřených, ale na rozdíl od *Pirátského pokecu* opravdu uzavřená je. V současnosti zde najdeme 235 členů a slouží ke komunikaci jak fyzicky tak online aktivních Pirátů. Zatímco první skupina (*Pokec s Piráty*) je určena především pro komunikaci s veřejností, tato slouží výhradně pro komunikaci vnitrostranickou.

Za posledních 24 hodin²⁵ se v ní objevilo 9 příspěvků, většinou od lidí mně známých. Komunikace probíhá v islandštině. Objevují se tu příspěvky nabádající, aby se více pomáhalo Pirátům mimo Reykjavík, zda se bude v Tortuze opět promítat mistrovství světa ve fotbale²⁶, upozornění, že některý z poslanců je právě živě v televizi či v rádiu nebo prostě jen doptávání se na informace, se kterými si někdo neví rady.

4.2.1 Virtuální aktivisté v Grassroots

Po představení kontextu online platforem, na kterých islandští Piráti hlasují a diskutují, vymezím nyní Grassroots v kontrastu dvou druhů participace: fyzické a virtuální. Konkrétně se zde zaměřím na virtuální podobu. Obrázek o participaci ve fyzickém prostředí islandských Pirátů jsem ostatně už vytvořila v předchozí kapitole, proto zde „offline participaci“ věnuji jen omezený prostor.

Už z předchozích částí je patrné, že Grassroots označuje určitou skupinu lidí, do které ale nespádají automaticky všichni. Velká část informantů do této skupiny nepočítá některé členy, kteří by ale naplnili Freyji následující charakteristiku:

„Myslím, že jsou to [Grassroots] vlastně ti nejaktivnější lidi ve straně.“

Tedy aktivitu. Mám tím samozřejmě na mysli poslance, zastupitele či dlouhodobé zaměstnance, kteří i přesto, že jsou aktivní, mnohdy ani sami sebe za Grassroots nepovažují, i když by možná skrytě chtěli. Tyto jejich role při vymezování příslušnosti ke Grassroots nad samotnou aktivitou převažují. Pro ostatní případy ale platí, že dalším předpokladem, který definuje člena Grassroots, je jeho aktivita. Ukázalo se, že tu mluvíme o aktivitách, resp. participaci minimálně dvojího typu.

²⁵ Dtto

²⁶ Islandané milují soutěže, kde mohou podporovat své reprezentanty. Kromě Eurovize, která je pro ně něco jako pro Čechy hokej, jsou nyní pohlčení mistrovstvím světa ve fotbale, kam se Island jako nováček kvalifikoval. Rádi tyto přenosy sdílí nejen fyzicky, ale také online – nastavováním si rámečků s islandskými vlajkami k fotkám či jen sdílením statusů s přáním úspěchu na Facebooku.

Upozornila mě na ně Katla, když mi začala popisovat, kdo tvoří Grassroots:

„Je možné být součástí strany a jediné co, tak sedíš doma a bavíš se s námi online. Chci tím říct, že někdo může psát články a tak a může se považovat za Grassroots, ale daleko spíš za Grassroots považujeme ty lidi, co přijdou, když je potřeba. Třeba když je potřeba demonstrovat, tak s námi jdou demonstrovat, nebo když potřebujeme jít ven sbírat podpisy, tak nám pomůžou sbírat podpisy, nebo když potřebujeme rozdávat letáky...“

Katla chápe Grassroots jako skupinu aktivních členů, kteří se účastní akcí v reálném světě, když je potřeba pomoci s kontaktní kampaní. Nové a plně uvědomované dělení na my a oni v rámci strany lze v tomto případě chápat jako my, kdo fyzicky něco děláme, a oni, kdo jen přispívají online. Vidíme tedy jasné rozlišení fyzické a virtuální participace.

Dále připouští, že tito online aktivní členové mohou být užiteční, třeba když píšou články, ale neochotně jim umožňuje označovat se za Grassroots. Příslušnost ke Grassroots z jejího pohledu nevyznívá jako nic samozřejmého, ale jako výsada, kterou si musí člověk určitým správným chováním zasloužit. Navíc jsem měla neodbytný pocit, že Katly odpověď byla jakýsi apel k online přispěvatelům, aby se zapojovali aktivněji i fyzicky, nikoliv jen prostřednictvím internetu.

Odhadovala bych proto, že za Grassroots by Katla pokládala nanejvýš virtuální zapálené aktivisty, o kterých jsem mluvila v teoretické části práce a kteří se vyznačují právě mj. psaním vlastních článků nad rámec jen povrchního klikání.

V podobném duchu se vyjádřila i Islandčanka Hekla, která žije na Floridě a s islandskými Piráty spolupracuje skoro výhradně online. V jedné ze zpráv při zmínce o Grassroots na otázku, koho tím myslí, mj. odpověděla:

Řekla bych, že všichni jsou součástí Grassroots. Ale začínáš jako dobrovolník. A je jedno, jestli přijdeš jenom tak pomáhat, nebo jestli pracuješ na svých konkrétních projektech, nebo se věnuješ svému vlastnímu aktivismu, když to je v souladu s hodnotami strany, a klidně i když přivedeš další členy, to celé je pořád práce grassroots. Zato aktivní zveřejňování postů tě ještě neopravňuje být grassroots.

Takové odpovědi jsem se zprvu podivila, protože Hekla sama, jako online aktivní dobrovolnice, zpochybňovala určité online jednání, které ještě nemusí člověka řadit do Grassroots. Téma vymezení online a offline aktivity se ukázalo jako velmi silné. Nevzpomínám si, že bych na něj musela zavádět řeč, protože ho informanti zmiňovali sami jako jedno z prvních při definici Grassroots. Opakovalo se jasné odlišení virtuálních a reálných přispěvatelů, při-

čemž fyzická práce byla chápána jako samozřejmá a nutná pro fungování strany, zatímco ta virtuální v jistých případech jako velice sporná.

Zveřejňováním postů myslela Hekla sdílení příspěvků ve facebookových skupinách, které podle ní nejsou dostatečným reálným příspěvkem do fungování strany, pro které by člověk mohl být brán jako součást Grassroots. Takové chování je typické pro kliktivisty²⁷ a slacktivisty²⁸.

Mohlo by se zdát, že když se shodla jak offline aktivní, tak online aktivní Pirátka, že určitý rozšířený druh online aktivity ještě nikoho nepředurčuje k tomu, aby byl chápán jako Grassroots. Dala by se na tom najít obecná shoda napříč straníky, ale nenechme se mýlit.

Bjarki, jeden z nejaktivnějších dobrovolníků, to kupodivu viděl trochu jinak:

Myslím, že Grassroots jsou hlavně lidi, co se poflakují ve skupinách na internetu a diskutují, lidi, které baví se pořád k něčemu vyjadřovat a dohadovat se. Někdy je to bezva, myslím tím, že to může být skvělá výhoda, protože když někdo napíše něco o Pirátech online, můžeš si být jistá, že už je tam 8 Pirátů, kteří tam s tím člověkem diskutují. A když něco zveřejníš za stranu, má to rázem tisíce lajků²⁹, takže je to fakt silná zbraň. Na druhou stranu ale lidi tráví hodně svého času dohadováním se na internetu a někdy to vede k dost špatné atmosféře ve straně. Je fakt nudný, když lidi na netu řeší pořád dokola třeba feminismus nebo jen něco, s čím nesouhlasí.

Na rozdíl od Hekly a Katly, které by některé online přispěvatele do Grassroots radši nepočítaly, Bjarki za Grassroots označuje právě je. Vysvětluji si to tím, že Bjarki jako dobrovolník spravoval pirátské sociální síť a tudíž byl s online diskutéry v pracovním kontaktu a viděl jejich jednání i z jiného pohledu. Jako by Bjarki již akceptoval, že Grassroots jsou převážně oni – online diskutující. Je ale patrné, že jejich chování vadí jistým způsobem Bjarkimu i Katle. Také Bjarki nepřímou zmiňuje, že je pro něj důležité, aby tato skupina online aktivních členů nekazila atmosféru ve straně všem ostatním.

²⁷ Vlažní internetoví aktivisté, jejichž internetový aktivismus končí u klikání myši (typu “lajkování” příspěvků na Facebooku) a povrchních diskuzí (Frič a Vávra, 2012).

²⁸ Nebo jinými slovy “ulévači”, kteří naplňují spíš pojem občanský pasivismus (Frič a Vávra, 2012).

²⁹ Jde spíše o hyperbolu, kterou se Bjarki snaží poukázat na účinnost aktivity Pirátů online, příspěvky islandských Pirátů v době největšího zájmu před volbami dosahují na Facebooku spíše desítek až stovek “lajků”, nikoliv tisíců.

Od 60letého Ísaka³⁰, který náplň své stranické činnosti popisuje mj. slovy: „*kromě toho se často zapojuji do online diskuzí, většinou přes facebook v otevřených i uzavřených skupinách*“, jsem dostala tuto definici Grassroots: „*Grassroots: aktivní členové hnutí, kteří nepatří do jeho vedení (formálně či neformálně)*“

Ísakova odpověď elegantně vystihuje, ba dokonce shrnuje, co zaznělo dosud. Tedy že předpokladem Grassroots je aktivita a tentokrát i členství. Jak už ale víme, členství je v tomto případě velice široký pojem a pokrývá až na výjimky všechny, kteří se pohybují kolem Pirátů. Neopomínají ani odpoutání od této skupiny v případě, že příslušník strany vykonává vedoucí pozici ve straně či za stranu. Pídila jsem se, jakou aktivitu při zmínce aktivní měl konkrétně na mysli, odpověděl:

„Skutečnou organizační práci anebo diskutování o programu.“

Znovu vidíme tu dokola se opakující dichotomii – jeden druh aktivity jako skutečná organizační práce, ta druhá jako diskuze. Háček je snad jen v tom, že tyto dvě aktivity jsou fluidní a ti, co přispívají online, se také čas od času mohou účastnit setkání v Tortuze, a naopak ti, kteří pracují fyzicky, se nebrání online diskuzím.

Frič s Vávrou poukazují na fakt, že nemalá část virtuálních dobrovolníků se zapojuje do fyzických, tedy formálních i neformálních dobrovolnických aktivit. V případě zapálených aktivistů mluví o dvou třetinách a u vlažných slacktivistů a kliktivistů dokonce o polovině z nich. V případě islandských Pirátů se však takový trend z mých zjištění neprokázal. Výhradně online aktivní Piráti se jen výjimečně zapojovali do fyzických aktivit a fyzicky aktivní Piráti i přes své zapojení do virtuálního prostředí Grassroots vykazovaly jiný typ online diskutování, než výhradně online aktivní uživatelé.

Převážně fyzicky aktivní Piráti se na konto přínosů převážně online aktivních Pirátů vyjadřují často negativně, protože mají pocit, že pouhé diskutování je neúčinné, zdlouhavé a mnohdy pro ostatní demotivující. U online aktivních Pirátů jsem nezaznamenala, že by zpochybňovali potřebu mít ve straně fyzicky aktivní Piráty nebo že by jim dokonce upírali nárok zaštitovat se Grassroots. I přes to ale fyzicky aktivní Piráti čelí v online diskuzích od těch online aktivních nekonečné kritice za svou práci.

³⁰ Na rozdíl od jiných Pirátů, kteří mě raději naváděli, ať si podle diskuzí online aktivní lidi vytipuji sama a přilíši se jim nechtělo mi někoho přímo doporučit, Bjarki či Óðinn s tím problém neměli. Ptala jsem se, jací tito lidé jsou, abych věděla, zda mi Óðinn doporučuje své oblíbence nebo typické příklady online diskutérů, odpověděl, že ne všichni z nich jsou zrovna milí. Z toho soudím, že se mi povedlo vymanit z kliky „*my, ti pracovítí*“, se kterými jsem komunikovala do té doby.

4.2.1.1 Charakteristické rysy virtuálních aktivistů zapojených do Grassroots

Zatímco fyzicky aktivní Piráti, se kterými jsem se potkávala osobně, jsou povětšinou třicátníci, online aktivní Piráti, se kterými jsem navazovala kontakty jak jinak než online, spadají spíše do kategorie padesátníků. Což může být překvapivé, protože minimálně v Česku se obecně předpokládá, že internetově zblhlí jsou spíše mladší lidé. I v České pirátské straně bychom našli online diskutéry a fyzicky aktivní dobrovolníky, s tím rozdílem, že tyto věkové skupiny jsou mezi nimi zastoupeny přibližně srovnatelně.

Frič ve svém mapování virtuálního komunitního dobrovolníci, které se hodí i pro můj případ, zmiňuje výzkum z roku 2010, podle kterého aspoň několikrát týdně používá internet 60 % Čechů starších 15 let, zatímco ve skandinávských zemích je to přibližně 80 % (Frič a Vávra, 2012). Musím reflektovat, že za posledních 8 let se tato čísla s největší pravděpodobností navýšila díky čím dál citelnějšímu pronikání internetu a technických nástrojů, do každodenního života všech lidí. Avšak předpokládám, že internetová gramotnost a aktivní používání internetu, především u starších lidí, se dá díky tomuto trendu stále tušit vyšší na Islandu než v Česku. Domnívám se, že toto generační srovnání, kdy Internet už není jen výsadou mladých lidí, může odhalit nové skutečnosti o tom, proč právě ti starší – online aktivní islandští Piráti – jsou na sítích při virtuální participaci na činnosti politické strany aktivnější.

Důvodem může být např. fakt, že „*virtuální aktivismus je velmi pohodlný, lze ho provádět bez toho, abychom opustili svůj byt či dům. Proto také dostal přezdívku bačkorový aktivismus*“ (Frič a Vávra, 2012, s. 96). Starší lidé už jednoduše nemusejí mít tolik nadšení a energie, aby pobíhali v ulicích a fyzicky se zapojovali do aktivit skupiny. Volí proto alespoň virtuální formu aktivismu.

Toto věkové rozložení však nemusí být pravidlem. V České pirátské straně je nemalý podíl fyzicky aktivních Pirátů nad 50 let, kteří by svou reálnou aktivitou a nadšením při kontaktních kampaních strčili velkou část o generaci mladších pirátských online diskutérů do kapsy.

Může to být právě pohodlnost „bačkorového aktivismu“, co může ze strany fyzicky angažovaných aktivistů vůči těm virtuálním vzbuzovat negativní emoce, protože oni do své činnosti neinvestují tolik energie. Fyzicky aktivní Piráti je jednoduše nevnímají jako rovnocenné kolegy.

Za druhé, nezřídka jsem pozorovala, že online přispěvatelé, kteří se fyzicky neúčastní akcí, jsou introverti³¹, pro které by v jiných stranách, kde prosazení vyžaduje silnou osobnost a obratné sociální dovednosti, nebylo místo. Už jen tím, že se Piráti profilují jako internetová strana, dávají těmto lidem prostor a možnost zapojovat se a ovlivňovat chod této politické strany a najdeme jich tu víc, než v běžných politických stranách.

Je zvykem, že tradiční politické strany využívají internet směrem ke komunikaci k voličům, ale nikoliv jako nástroj vnitrostranické demokracie pro své členy³². Nemusí se tak narozdíl od Pirátů zaobírat myšlenkou, zda jsou její online aktivní členové součástí nějakého jejího jádra (svého druhu Grassroots) či nikoliv. Tato otázka je proto aktuální právě v souvislosti s internetovým typem politické strany, jako jsou Piráti.

Také se domnívám, že zatímco vztahy fyzicky aktivních členů Islandské pirátské strany mohou být velmi formalizované – od zaměstnanců po stranické i veřejné funkcionáře a zánícené dobrovolníky, což by odpovídalo teorii kolektivního typu dobrovolnictví – vztahy online aktivních straníků k organizaci jsou více individualizované bez formálnějších závazků a funkcí vůči straně a odpovídají tak spíše reflexivnímu pojetí dobrovolnictví. Svědčí o tom například skutečnost, že zvolení pirátští činitelé, kteří mají nejformálnější vztah k organizaci, vyrůstají ze základny fyzicky aktivních členů, ale online aktivní Piráti své zástupce v těchto veřejných funkcích nemají.

4.2.2 Kdo nediskutuje věcně, diskutuje proti Grassroots

Nyní je na místě rozlišit minimálně 2 typy online diskuzí o kterých Piráti mluví. Jak již bylo patrné, ne každé online jednání je chápáno jako nepatřičné a naopak existují diskuze, které jsou dokonce vítané.

Začnu prvním typem diskuzí, tedy diskuzemi o programových bodech, které většina islandských Pirátů chápe jako důležité a přínosné, jak zmiňuje například Rakel:

³¹ V uzavřené skupině příznačně pojmenované *Aktivní Piráti*, do které mě Bjarki po našem rozhovoru přidal (a ke které se vrátíme později v této kapitole), jeden Pirát nedávno zveřejnil anketu s výzvou, aby se členové skupiny přiřadili k jednomu z osobnostních typů podle MBTI (Myers-Briggs Type Indicator in Wikipedia). Anketu vyplnilo několik desítek lidí. Nebylo překvapením, že skoro všechny extroverty jsem znala osobně z pirátských akcí a že označených introvertů jsem znala stěží polovinu a u části z nich jsem věděla, že naplňují znaky online diskutérů.

³² Vzpomeňme například letošní papírové vnitrostranické referendum ČSSD, které trvalo 25 dnů, zatímco Piráti ve svých vnitrostranických referendech rozhodují na Internetu během 4 dnů.

„Obecně lidi a hlavně Piráti mají hodně rádi diskuze o všem a dopodrobna. A pak o všem hlasujeme a chceme si být jistí, že jsme udělali dobré rozhodnutí.“

Tento typ diskuzí slouží k hledání silného konsenzus nad stranickými tématy a z těchto diskuzí se pak utváří oficiální pirátská politika Grassroots pak, jako šéf, nastoluje svým představitelům, jak mají jednat. I tento typ diskuzí může být nepříjemný a zdlouhavý, ale pokud se nepřenese do osobní roviny a kritiky, je stále obecně přijímán jako nepostradatelná součást, ba dokonce jeden z pilířů Grassroots.

Na druhé straně ale internetové prostředí svádí i k jinému typu diskuzí. Ty jsou více osobní, destruktivní a jejich cílem není hledat společně řešení. Proti lidem, kteří takové diskuze podněcují a nekonstruktivně v nich kritizují ostatní v osobní rovině, se reálně (rozuměj fyzicky i virtuálně konstruktivní) aktivní Piráti zásadně vymezují. Jsou to právě nekonstruktivní diskutéři, koho ve svých odpovědích staví reálně aktivní Piráti do role oni – ti co jen diskutují online, narozdíl od nás, kteří reálně pracujeme.

Bjarkiho jsem se ptala, kdo jsou ti, kteří kritizují, odpověděl:

„Většinou lidi, co jsou online, lidi, co jsou na facebooku.“

Ptala jsem se, zda to jsou Piráti, řekl mi:

„Jo, no jasně, Piráti. Ti, kteří žijí v zahraničí nebo jen žijí online. Nikdy se nikde neukážou, ale mají pocit, že mohou všechno kritizovat.“

Opět je patrné, že existuje značná skupina lidí, kteří se neúčastní akcí fyzicky, nepřispívá tak, jak by si aktivní dobrovolníci přáli a navíc to mohou být lidé, kteří ani nežijí na Islandu.

Pak jsme si chvíli povídali o tom, jestli už se někdy stalo, že by někdo z fyzicky aktivních Pirátů opustil stranu po systematické online kritice, což před tím sám nepřímo nastínil. Nejprve zmínil, že určitě ano. Nebyl si pak ale jistý a pro jistotu se ve skupině *Aktivní Piráti* zeptal ostatních, zda by si vzpomněli, kdo kvůli online hádkám odešel ze strany. Pod tímto příspěvkem se pak strhla vášnivá hádka, která v podstatě sama sebou potvrdila má předchozí zjištění.

Objevilo se zde několik konstruktivní odpovědí, několik narážek, že tato otázka je suggestivní, že to nelze takhle jednoduše říct a že odešli i leckteří online aktivní Piráti. Někteří mi začali psát do zprávy o lidech, kteří ze strany odešli z těchto důvodů, nebo třeba kvůli syndromu vyhoření, jiní pod příspěvek psali, ať se hlavně nezmiňují konkrétní jména, jiní chtěli, aby se tento dotaz dal do skupiny *Pokec s Piráty* a mělo šanci vyjádřit se všech jejích 13 000 členů.

Z mně záhadného důvodu se i pod tímto příspěvkem Piráti začali velmi záhy hádat o feminismu a vyčítat si staré křivdy. Bjarki nezapomněl již v úvodním příspěvku zmínit, že se ptá kvůli mému výzkumu, takže nechyběly požadavky, abych přesně vymezila metodologii svého výzkumu, přesné znění otázek, aby vše bylo jasné a transparentní. Nakonec to byl nechtěně docela povedený experiment.

Jak jsem zmiňovala v předchozí kapitole, především fyzicky aktivní Piráti bývají často terčem kritiky ze strany online diskutérů. To mnohdy vede k jejich stažení se do ústraní, což je ztráta kapacity pro stranu jako celek. Takový dlouhodobý „teror“ zatím snesla jako jedna z mála například Katla, která na to nepřímo narážela, když říkala, že je „jednou z mála dlouhodobě aktivních grassroots Pirátek“.

Kritická a v osobním rovině vedená diskuze je mezi aktivními Piráty vnímaná jako velmi negativní a online aktivní Piráti, kteří se k takovému typu diskuze uchylují, jsou vnímání jako problém a problematicky je pak chápáný i jejich vztah ke Grassroots. Jako opatření proti tomuto druhu otravné diskuze zavedli Piráti ve své skupině *Aktivních Pirátů* pravidla³³, která mají zajistit, že zde bude probíhat komunikace plodná, taková, která nebude podkopávat myšlenku Grassroots.

³³ „Pravidla komunikace:

Skupina se nazývá *Aktivní Piráti*, je pracovním prostorem Grassroots a spravují ji administrátoři.

1. Skupina se zaměřuje na diskusi ohledně piráctví, způsobů řešení problémů a názorů, které se přímo či nepřímo vážou k práci a úspěchům Pirátů.
2. Členy jsou Piráti, kteří jsou nebo kteří by chtěli být aktivní v činnosti Grassroots.
3. Obecně platí, že ti, kdo chtějí být členy skupiny, by měli být pozváni některým stávajícím členem, ale lze podat žádost i bez toho a požádat přímo správce s konkrétním odůvodněním, proč chcete být členy.
4. Tato skupina je koncipována tak, aby bylo co nejvíce lidí spokojeno. Administrátoři jednají a rozhodují v souladu s uživateli, tak aby bylo možné dosáhnout cílů této skupiny.
5. Trollové a podobní zde nejsou vítáni. Příspěvky i komentáře mohou být nahlášeny správci, který posléze rozhodne, co s nimi.
6. Diskuse by měla být ideálně objektivní s respektem vůči ostatním a neměla by být osobně motivovaná.
7. Není-li řečeno jinak, musí se vždy uvádět zdroj. Nesmí se pořizovat screenshots ze skupiny a sdílet je někde dál.
8. Členi, kteří budou podezříváni z nedodržování výše uvedených pravidel, se „projdou po prkně“. Nejprve takovému člověku přijde soukromá zpráva s varováním.
9. Za použití Yarr! v diskusi udělujeme bezcenné body.”

4.2.3 Grassroots a (ne)konečná transparentnost

Transparentnost v souvislosti s politickými stranami se v internetovém věku ukazuje jako nová hodnota, kterou v minulosti nešlo tak snadno naplnit, protože to technické nástroje jednoduše neumožňovaly. Politické strany ještě nedávno mohly s voliči komunikovat jen omezeným způsobem, prostřednictvím médií či billboardů, jak jsme si ukázali v poslední podkapitole teoretické části práce.

Na rozdíl od tradičních politických stran jsou Pirátské strany unikátní nejen svým zájmem v diskuzích a otevřenosti, ale i v míře transparence³⁴, kterou nabízí veřejnosti. Cituji z rozhovoru s Bjarkim:

„Nakonec docela rádi diskutujeme, je to zábava. Všechna setkání, setkání k programovým bodům, jsou otevřená. Ale jakmile není všechno naprosto otevřené a transparentní, lidi vyšilují. A myslím, že je to tak správně.“

Bjarki sice uvádí, že Piráti rádi diskutují, ale je tomu tak jen do chvíle, kdy má taková diskuze výsledky a dosahuje se s v ní konsenzu a obecné spokojenosti. Jak jsme viděli v předchozí části, osobně mířená kritika všechny nakonec spíš demotivuje.

Zdá se, že si na sebe aktivní islandští Piráti upletli bič. Nejprve si dle svých hodnot a nejlepšího přesvědčení zavedli do svých mechanismů maximální transparentci a otevřenost, aby se vzápětí museli vyrovnávat s nepříjemnostmi, ke kterým takové zranitelné nastavení vede, a to nejen proto, že skoro každý, kdo chce, vidí pod pokličku vnitrostranických sporů.

Pak se logicky stává, že jiná skupina členů dohlíží, že se transparence v praxi uplatňuje, a to může být v některých zátěžových situacích, jako je například horká fáze kampaně, velice náročná výzva, ostatně jak mi sdělil i Bjarki:

„Říkali nám, že všechno utajujeme, nám, co jsme vedli kampaň, ale byl to absolutní nesmysl.“

Takový tlak na transparentci vyžadovaný od fyzicky aktivních Pirátů, kteří zajišťují chod strany, když je navíc legitimizován sdílenými hodnotami skupiny, může být ve výsledku spíše destruktivní. Jak můžeme vidět v poznámce Raket, když mi říkala o svých pocitech z poslední kampaně:

³⁴ Česká pirátská strana například obdržela ocenění Otevřeno za “hypertransparentní” fungování zastupitelského klubu Pirátů na pražském Magistrátu (Hypertransparentní klub. Pražští Piráti získali cenu za otevřenost in Pirátská strana).

„Lidi se báli. Báli se tak, že raději neudělali nic, než aby něco udělali špatně, byl na ně obrovský tlak.“³⁵“

Ale i Piráti si uvědomují, že naprostá transparence není v praxi možná. Je sice pravda, že nejenom virtuální prostředí, ale i všechna programová setkání Pirátů byla snadno veřejně přístupná, avšak i tady jsem narazila na hranice. Jednou jsem se nemohla účastnit setkání pirátských stranických funkcionářů, které bylo tajné. A stejně tak je tajná i jejich facebooková Piráti – interní, do které mají přístup pouze pirátští funkcionáři. I otevřenost facebookových skupin, které islandští Piráti používají ke komunikaci, se liší, v závislosti na jejich účelu a nevhodné chování se v nich potlačuje. Přesto Piráti drží v transparenzi stále prim.

³⁵ Vzpomínáte si ještě, jak jsem byla při první návštěvě Islandu nadšená, jací jsou Piráti odhodlaní a nebojí se nic udělat, protože vědí, že ostatní budou jejich rozhodnutí respektovat? Při své druhé návštěvě Islandu jsem při této a dalších podobných výpovědích viděla, že první zdání klame.

5. ZÁVĚREM

Zkoumala jsem, jak rozumí pojmu grassroots islandští Piráti, jaké obsahy mu dávají a jaká jednání ho provází. Překvapivě, typické charakteristiky grassroots jako důraz na dobrovolnictví či decentralizaci moji informanti při vysvětlování svého pojetí Grassroots nezdůrazňovali. Domnívám se, že je již považují za samozřejmé a přirozené, obecně sdílené a že na ně již není potřeba poukazovat.

Namísto toho z mých zjištění, resp. z odpovědí informantů i z mého pozorování aktérů a pochopení vyplývá, že pro podstatnou část islandských Pirátů je v té nejobecnější rovině **Grassroots výrazem běžné mluvy, který používají k označení skupiny svých nejaktivnějších členů, kteří se ve skutečném či virtuálním světě zapojují do činnosti Islandské pirátské strany.**

Naopak nepanuje jasnější shoda, koho přesně lze označit za součást Grassroots, kdo kvůli svému mandátu o tuto příslušnost přišel nebo kdo kvůli své sporné přidané hodnotě pro celek nemá k této podstatě Islandské pirátské strany nárok náležet. Islandští Piráti se v zásadě shodují, že mezi Grassroots už nelze počítat zvolené představitele strany (jako jsou poslanci či zastupitelé) a zaměstnance strany. Samotní straniční představitelé a zaměstnanci se často sami za součást Grassroots také nepovažují. Z pohledu reálně aktivních Pirátů je zařazení výhradně online aktivních Pirátů do Grassroots přinejmenším sporné. Výhradně online aktivní Piráti nepociťují potřebu reálně aktivní Piráty z Grassroots vylučovat a jejich práci uznávají, ač často kritizují.

S rozmachem nových technologií, a to zejména internetu, se proměnilo také pojetí grassroots reprezentované skutečným a nově i virtuálním aktivismem. Následovala jsem terén a byť jsem z počátku neplánovala zkoumat grassroots na internetu, ukázalo se, že právě zde se odehrává celá škála jednání, která mají značný vliv na zkoumaný jev jako celek. Sociální sítě, resp. skupiny na sociální síti Facebook, kde spolu islandští Piráti intenzivně komunikují, se tak staly dalším výzkumným terénem, kde jsem Grassroots vedle zúčastněného pozorování na Islandu mapovala. Pokud bych však zkoumala pouze virtuální svět bez zkušenosti z fyzického terénu, utekla by mi spousta souvislostí, které se jen z online prostředí vyčíst nedají. K pochopení jednání mých aktérů na sociální síti Facebook byla nutná znalost i reálného prostředí, kde výzkum původně probíhal.

Původně jsem se domnívala, že mezi islandskými Piráty se fyzický svět a ten virtuální ocitá v jakési symbióze, že se navzájem podněcují a v leccem jsou si podobné, protože vychází ze stejných cílů a myšlenek strany. Nakonec jsem ale nabyla dojmu, že se nacházím ve dvou odlišných prostředích. Ačkoliv na sebe mají obě tato místa nemalý vliv, příslušníci fyzické pirátské

komunity se málokdy potkávají s příslušníky virtuální pirátské komunity osobně. A online aktivní přispěvatelé zas spolu logicky tráví daleko více času ve virtuálním světě, než kolik času zde s nimi tráví převážně fyzicky aktivní Piráti, kteří se věnují i svým aktivitám v reálném životě. Takový nesoulad pak generuje řadu konfliktů a nerovností. Už jen umístění oficiálního pirátského hlasovacího systému a hlavní těžiště diskuzí na internet nakonec znevýhodňuje fyzicky aktivní Piráty, kteří se rozhodli svůj čas využít namísto nekonečných online diskuzí skutečnou organizační práci v reálném světě.

Ale ani online diskuze nepředstavují jednotný fenomén. Zjistila jsem, že islandští Piráti rozlišují minimálně dva typy takových diskuzí. Ta první, která je obecně přijímaná a chápána jako pilíř Grassroots, má za cíl dosáhnout prostřednictvím kultivované debaty co nejširšího konsenzu tak, aby byla většina členů Grassroots spokojená. Ta druhá, kterou reálně aktivní islandští Piráti chápou jako rozvratnou, se vyznačuje kriticky cílenými online útoky na konkrétní členy Grassroots. Ta bývá doménou online aktivních přispěvatelů, proti kterým se fyzicky aktivní členové Grassroots silně vymezují.

V otevřených virtuálních prostředích, která jsou podobná virtuálním platformám Pirátských stran, kde se mohou uživatelé aktivně zapojovat, diskutovat a spolurozhodovat, se vžil pojem mobokracie³⁶. Na internetu pak nakonec taková „vláda davu“, prezentovaná jako forma přímé demokracie, znamená, že skupina nejaktivnějších jedinců uchvacuje moc, ale místo zbraní a fyzické agrese, se uchyluje k agresi slovní, porušování pravidel, trollingu a vytrvalému napadání jiných lidí, náhodnému a častému vyvolávání hlasování a zpochybňování již přijatých opatření apod. Děje se tak, dokud se nedosáhne konsenzu v internetovém davu, který ale může být vzápětí znovu porušen. Jde v podstatě o vládu těch nejvytrvalejších, kteří mají na takové jednání nejvíc času a energie.

Mobokracie patrně může být do jisté míry funkčním modelem, ale jen v komunitách, které jsou založené na virtuální podobě svých aktivit. Politické strany, byť internetově zaměřené, nemusí být podle mého názoru pro mobokracii vhodným místem, neboť dochází k předpokladu rozhodování ve prospěch online diskutujících na úkor zájmů všech členů a voličů. Politické strany mají zodpovědnost vůči svým voličům a vůči svým členům a nelze se spolehnout na nahodilé konsensy nejaktivnějších online diskutérů, kteří na rozhodnutích aktivně neparticipují, rozhodují pouze na základě příspěvků dalších diskutujících a na rozdíl od politiků za

36 Pojem původně označoval „nestálý, obvykle politicky manipulovaný dav vykonávající nátlak na vládu či orgány místní samosprávy a požadující přijetí určitých sociálních či politických opatření. Dav může být ozbrojený, nebo působit jen prostředky morálního nátlaku.“ (Linhart, mobokracie in Sociologická encyklopedie).

své chování nenesou žádnou odpovědnost. Pirátské strany jsou k tomuto nežádoucímu posunu obzvláště náchylné. Mobokracie je totiž nesprávně ztotožňována s přímou demokracií a urážení a excesy jsou částí jejich členů vnímány jako protest, watchdog či testování hranic, které k Pirátským stranám vlastně patří. Dochází tak k faktické degradaci úrovně vnitrostranické demokracie a kultury vzájemných vztahů.

Ve vzduchu pak visí otázka, jaké výhody vlastně islandským Pirátům a obecněji grassroots demokracii jako takové přináší otevřenost jejich komunikačních platforem. Nejen, že umožňují v souladu se svými hodnotami zapojení do diskuzí téměř každému, což je v pořádku i přes problémy, které to přináší, ale navíc umožňují veřejnosti i médiím, aby mohly v reálném čase sledovat jejich hádky, které může započít v podstatě kdokoliv. Neočekává však volič od politické strany především jednotu? Jako by nestačilo, že se politické strany otevřeně hádají mezi sebou, nemusí se přeci nadto hádat veřejně i lidé v rámci jedné strany. Pirátům se jen těžko dostane ocenění veřejnosti za takový krok, ačkoliv je míněn sebelépe. Možná by nakonec diskuze, ať už ty internetové nebo skutečné, mohly sloužit spíše straníkům, kteří by je chápali jako prostředek, jak vyjednat shodu a teprve tu pak prezentovat veřejnosti jako hotové, jednotné stanovisko strany, již bez vášnivých debat za ním.

I přesto jsou Pirátské strany stále průkopnicemi nového – transparentního a otevřeného pojetí politiky. Zvláště v současném kontextu, kdy tradiční politické strany netransparentně financují svou činnost z pochybných zdrojů a rozhodovací procesy uvnitř jejich stran připomínají spíš diktaturu než grassroots demokracii a participaci. A právě grassroots participace navíc podpořená internetovými možnostmi dneška, v sobě ukrývá velký potenciál, který může probudit dnes trochu ospalou občanskou společnost.

LITERATURA

BARŠA, Pavel a Ondřej CÍSAŘ. *Levice v postrevoluční době: občanská společnost a nová sociální hnutí v radikální politické teorii 20. století.* Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2004, s. 103-137. Politika a společnost. ISBN 80-7325-033-0.

FERJENČÍK, Mikuláš. *Politické názory a postoje členů České pirátské strany.* Praha, 2017. Bakalářská práce. Karlova univerzita. Fakulta humanitních studií. Vedoucí práce Ivan Rynda.

FRIČ, Pavol a Martin VÁVRA. *Tři tváře komunitního dobrovolnictví: neformální pomoc, organizovaná práce a virtuální aktivismus.* Praha: Agnes, 2012. ISBN 978-80-903696-9-6.

GEERTZ, Clifford. *Interpretace kultur: vybrané eseje.* Praha: Sociologické nakladatelství, 2000. Studie (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-85850-89-3.

HEYWOOD, Andrew. *Politologie.* Praha: Eurolex Bohemia, 2004. Politologie (Eurolex Bohemia). ISBN 80-864-3295-5.

KŘIVÁNKOVÁ, Eva. *Pirátské strany v Evropě.* Brno, 2014. Diplomová práce. Masarykova univerzita. Fakulta sociálních studií. Vedoucí práce Petr Kaniok.

KUBÁČEK, Jan. *Slovník politického managementu a volebního marketingu.* Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-4013-3.

LÁNSKÁ, Kristýna. *Dobrovolnictví studentů: Faktory ovlivňující dobrovolnickou participaci.* Praha, 2013. Bakalářská práce. Univerzita Karlova. Fakulta humanitních studií. Vedoucí práce Magdaléna Šťovíčková Jantulová.

MACKOVÁ, Alena. *Nová média v politické komunikaci: politici, občané a online sociální síť.* Brno, 2016. Disertační práce. Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií. Vedoucí práce prof. PhDr. Lubomír Kopeček, Ph.D..

MIOVSKÝ, Michal, ed. *Příručka k provádění výběru metodou sněhové koule: snowball sampling.* Praha: Úřad vlády České republiky, 2003. Metodika (Úřad vlády České republiky). ISBN 80-867-3408-0.

NEDBÁLKOVÁ, Kateřina. *Spoutaná Rozkoš: sociální (re)produkce genderu a sexuality v ženské věznicí.* Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2006. Gender sondy. ISBN 80-86429-65-2.

ŠANDEROVÁ, Jadwiga a Alena MILTOVÁ. *Jak číst a psát odborný text ve společenských vědách: několik zásad pro začátečníky.* Praha: Sociologické nakladatelství, 2005. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 978-80-86429-40-3.

ONLINE ZDROJE

10 nejlevnější a nejdražších zemí světa na cestování, 2017. *Cestolet* [online]. [cit. 2018-05-22]. Dostupné z: <https://www.cestolet.cz/clanek/nejlevnejsi-nejdrazsi-zeme/#jeden-den-pobytu>

DALSGAARD, Steffen. *The Ethnographic Use of Facebook in Everyday Life* [online]. [cit. 2018-06-27]. DOI: 10.1080/00664677.2016.1148011. ISBN 0066-4677. Dostupné z: <http://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/00664677.2016.1148011>

Grass roots (n.), In: *Etymonline* [online]. [cit. 2018-06-16]. Dostupné z: <https://www.etymonline.com/word/grass%20roots>

Grassroots. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2018-04-25]. Dostupné z: <https://en.wikipedia.org/wiki/Grassroots#History>

Hypertransparentní klub. *Pražští Piráti získali cenu za otevřenost., Pirátská strana* [online]. 29. 09. 2016 [cit. 2018-06-28]. Dostupné z: <https://www.pirati.cz/tiskove-zpravy/otevrenost.html>

Jason, Þórgnýr, Smári a Svavar. *Píratapartíið („The Pirate Party“) Interviewed.* *The Reykjavík Grapevine* [online]. 8 April 2013 [cit. 2018-04-22]. Dostupné z: <https://grapevine.is/mag/articles/2013/04/08/piratapartyid-the-pirate-party-interviewed/>

KRATOCHVÍL, Jiří. *Jak citovat* [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2014 [cit. 2018-05-22]. Dostupné z: https://kuk.muni.cz/animace/eiz/pdf.php?file=publikacni_etika/citace.pdf

LINHART, Jiří, 2017. *Mobokracie. Sociologická encyklopedie* [online]. [cit. 2018-06-26]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Mobokracie>

Living costs in Reykjavík. *University of Iceland* [online]. [cit. 2018-05-22]. Dostupné z: https://english.hi.is/studies/living_costs_in_reykjavik

MARUŠIAKOVÁ, Věra. *Piráti si volí celostátního lídra pro letošní volby do poslanecké sněmovny* [online]. 13. 01. 2017 [cit. 2018-06-09]. Dostupné z: <https://www.pirati.cz/tiskove-zpravy/volba-lidra.html>

Myers-Briggs Type Indicator, 2001-. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation [cit. 2018-06-27]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Myers-Briggs_Type_Indicator

Panamské dokumenty. In: *Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2018-05-22].* Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Panamsk%C3%A9_dokumenty

FONTAINE, Paul, The Creator: *Iceland's Birgitta Jónsdóttir On Poetry, Politics, And The Future.* Reykjavík Grapevine [online]. [cit. 2018-06-24]. Dostupné z: <https://grapevine.is/mag/feature/2018/04/20/the-creator-icelands-birgitta-jonsdottir-on-poetry-politics-and-the-future/>

PETRUSEK, Miroslav, 2018. *Skupina referenční. Sociologická encyklopedie* [online]. [cit. 2018-06-26]. Dostupné z: https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Skupina_sekund%C3%A1rn%C3%AD

PETRUSEK, Miroslav, 2017. *Skupina sekundární. Sociologická encyklopedie* [online]. [cit. 2018-06-26]. Dostupné z: https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Skupina_sekund%C3%A1rn%C3%AD

POSPÍŠILOVÁ, Tereza. *Grassroots dobrovolnictví: definice, koncepty a témata: Režerše literatury* [online]. 1. Praha: Agora Central Europe, 2011 [cit. 2016-11- 13]. ISBN 978-80- 254-9663- 3. Dostupné z: http://www.agora-ce.cz/archive_files/GR_dobrovolnictvi.pdf

